

**AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI**  
**AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ**  
**TÜRK DÜNYASI İKTİSAT FAKÜLTESİ**  
**ULUSLARARASI İLİŞKİLER**

**LİSANS BİTİRME TEZİ**

**TÜRKİYE’NİN SURİYE POLİTİKASI VE ARAP BAHARI**

**Hazırlayan**  
**Mehemmedeli ABDULLAYEV**  
**1517.02015**

**BAKÜ 2019**

**AZERBAJCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI**  
**AZERBAJCAN DEVLET İKTİSAT UNİVERSİTESİ**  
**TÜRK DÜNYASI İKTİSAT FAKÜLTESİ**  
**ULUSLARARASI İLİŞKİLER**

**LİSANS BİTİRME TEZİ**

**TÜRKİYE’NİN SURİYE POLİTİKASI VE ARAP BAHARI**

**Hazırlayan**

**Mehemmedeli ABDULLAYEV**

**1517.02015**

**Tez Danışmanı**

**Öğr.Gör. Murad ALEKBEROV**

**BAKÜ 2019**

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ  
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ**

---

**Kafedra “İqtisadiyyat və İşlətmə”**

**TƏSDİQ EDİRƏM**

**“ \_\_\_\_\_ ” \_\_\_\_\_ 2019**

**BURAXILIŞ İŞİ ÜZRƏ VERİLMİŞ TAPŞIRIQ**

**“Türk Dünyası İktisat” fakültəsinin Beynəlxalq münasibətlər  
(Uluslararası İlişkiler) ixtisası üzrə**

**təhsil alan tələbəsi**

**Məhəmmədəli Abdullayev Asim**  
(adı, soyadı, atasının adı)

**Diplom işinin rəhbəri**

**Öğr.Gör. Murad Ələkbərov Niyaz**  
(adı, soyadı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi)

**1. İşin mövzusu Türkiyə'nin Suriye Politikası ve Arap Baharı**

**Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti tərəfindən təsdiqlənsin**

**“ \_\_\_\_\_ ” \_\_\_\_\_ 2019 il**

**No**

**2. Tələbənin sona yetirdiyi işin kafedraya təhvil müddəti:** 8 ay

**3. İşin məzmunu və həcmi (izahı, hesabı və eksperimental hissəsi, yeni təhlilə ehtiyacı olan müəssisələr)** Özet, Giriş, Birinci bölüm, İkinci bölüm, Üçüncü bölüm, Sonuç, Kaynakça

#### **4. Buraxılış işi üçün lazımı materiallar**

1. AKDEMİR, Eray(2014), *Bir Arap Ülkesinde Bahar: Suriye'de Arap Baharı Ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkisi*, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

2. BALCI Ali(2013), *Türkiye Dış Politikası:İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*, Kadim Yayınları, İstanbul.

3. BEKİR Aksu(2016), *Beşar Esad Döneminde Türkiye Suriye İlişkilerindeki Değişim*, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

4. ÇELİKKOL, Oğuz (2015), *İçimizdeki Komşu Suriye*, Bilgesam Yayıncılık, İstanbul.

5. KINALITOPUK Ömer(2014), *Türkiye Suriye İlişkilelri 2002-2014 Dönemi*, Türkiye Suriye İlişkileri 2002-2014 Dönemi, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

6. OPRUKLU, Hüseyin(2006), *Türkiye Suriye ilişkileri (ATATÜRK DÖNEMİ ) 1923 – 193*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk ilkeleri ve İnkilap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

7. SARGI İslam(2014), *Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Döneminde Türkiye'nin Irak, İran ve Suriye ile İlişkileri*, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

8. TİRAŞ, Mehmet(2012), *Hafız Esad Sonrası Türkiyə-Suriyə İlişkilerinin Güvenlik Politikalarına Etkisi*, Beykent Üniversitesi Sosial Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

9. YAVUZ, Ercan, “Suriyə’nin Osmanlı Yönetimine Girişi ve Bunun Azınlıklar Açısından Önemi”, Askeri Tarih Bülteni, Ağustos (1989), ATASE yay., s. 27

**5. Qrafik materiallarının siyahısı dəqiq göstəricilərlə (vacib cədvəl, certyojlar, yaxud qrafiklər, nümunələr və s.)**

**6. Buraxılış işi üzrə məsləhətçinin soyadı, adı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi (diplom işinin ona aid olan hissəsini göstərməklə)**

Dr. Məmmədov Aqil Arif

**7. Buraxılış işinin təqdimi üzrə təqvim planı:**

Sıra No	İşin hissələrinin adı	Qurtarma faizi (yerinə yetirilmə)	İşin yerinə yetirilməsi müddəti	
			plan üzrə	faktiki

1. Bölüm (Ekim 2018 – Ocak 2019)

2. Bölüm (Şubat 2019 – Nisan 2019)

3. Bölüm (Mayıs 2019)

**Buraxılış işinin rəhbəri** \_\_\_\_\_

**imza**

**Məsləhətçi** \_\_\_\_\_

**imza**

**Tapşırığı imza üçün qəbul etdim** \_\_\_\_\_

**(tələbənin imzası)**

**Tapşırığın qaytarılması tarixi** “ \_\_\_\_\_ ” \_\_\_\_\_

**2019-cu il**

Qeyd 1. Buraxılış işi üzrə verilmiş tapşırıq 2 nüsxədən ibarətdir. Nüsxənin biri tələbəyə verilir, ikincisi kafedrada qalır.

2. Hazırlanmış buraxılış işini tapşırıqla birlikdə tələbə DAK təqdim edir.

## **BURAXILIŞ İŞİNİN PLANI**

### **BİRİNCİ BÖLÜM**

#### **TARİHİ SÜREÇDE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ**

- 1.1 Osmanlı döneminde Suriye ile ilişkiler
- 1.2 1920-1946 yılları arasında Türkiye-Suriye ilişkileri
- 1.3 1946-1990 yıllarında Türkiye-Suriye İlişkileri
- 1.4 1990-2002 yıllarında Türkiye-Suriye ilişkileri
- 1.5 2002-2010 yıllarında Türkiye-Suriye ilişkileri

### **İKİNCİ BÖLÜM**

#### **ARAP BAHARI'NIN NEDENLERİ VE ETKİLERİ**

##### **2.1 Arap Baharı'nın Nedenleri**

###### **2.1.1 Siyasi Nedenler**

2.1.2 Ekonomik Nedenler

2.1.3 Sosyal Nedenler

2.2 Arap Baharının Etkileri

2.2.1 Tunus’da Arap Baharı

2.2.2 Mısır’da Arap Baharı

2.2.3 Libya’da Arap baharı

2.2.4 Yemen’de Arap Baharı

2.2.5 Bahreyn’de Arap Baharı

2.2.6 Diğer Ülkelerde Arap Baharı

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### ARAP BAHARI DÖNEMİNDE TÜRKİYE’NİN SURİYE POLİTİKASI: KÜRESEL VE BÖLGESEL FAKTÖRLER

3.1 Arap Baharı ile birlikte değişen Türkiye-Suriye ilişkileri

3.1.1 Türkiye’nin Beşar Esad’li çözüm arayışları (2010-2012)

3.1.2 Batı ile ortak çözüm arayışları (2012-2014)

3.1.3 Türkiye-Rusya-İran üçgeninde çözüm arayışları(2014-2018)

3.2 Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel aktörlerin rolü

3.2.1 Küresel Aktörler

3.2.1.1 ABD’nin Suriye Politikası

3.2.1.2 Rusya’nın Suriye Politikası

3.2.1.3 Çin’in Suriye Politikası

### 3.2.2 Bölgesel Aktörler

#### 3.2.2.1 İran'ın Suriye Politikası

#### 3.2.2.2 İsrail'in Suriye Politikası

#### 3.2.2.3 Suudi Arabistan'nın Suriye Politikası

### 4. SONUÇ

### 5. KAYNAKÇA

### 6. ÖZET



# TÜRKİYE’NİN SURİYE POLİTİKASI VE ARAP BAHARI

## ÖZET

Suriye, 400 yıllık Osmanlı egemenliğinin son bulmasıyla Ortadoğu politikasının mühim devletlerden biri olma özelliğini daima kollamıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak Avrupalı devletler tarafından Araplara milliyetçilik düşüncesinin aşılması ve özgürlük vaatlerinin tesiriyle Arap milliyetçilik faaliyetleri hız kazanmıştır. Lakin savaş sonrası Arap toprakları tutularak bu arazilerde Fransız manda idareleri kurulmuştur.

19.yüzyılın başlarından itibaren Hatay üzerinde iddialarda bulunan Suriye’nin çabaları yeterli olmamış, Hatay’ın Türkiye’nin ayrılmaz bir parçasını yıllarca hazm edememiştir. Hafız Esad döneminde su sorunu yüzünden yıllarca ASALA ve PKK gibi terör örgütleri kendi alanında barındırması Türkiye’nin tepkisine sebep olmuş ve Türkiye sorunu Adana Mutabakatı ile kendi lehine sonuçlandırmıştır.

İki ülke ilişkileri Türkiye’de AK Parti’nin iktidara geldiği 2002 sonrası süreçte gelişim kaydetmiştir. 21’inci yüzyılın ikinci on yılı başında, Arap coğrafyasında cereyan eden Arap Baharı süreci, Ortadoğu üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Suriye, 2011 yılında hükümet karşıtı protestolar, muhalif grupların isyanına dönüşmüş ve hükümet ve toplumun arasında geniş ölçekli bir iç savaşla sonuçlanmıştır. Ayrıca, daha önce kurulmuş olan IŞİD terör örgütü, Suriye’deki kazanımlarının bir sonucu olarak iç savaşı daha karmaşık bir hale getirmiştir. Küresel anlamda önem arz eden sivil savaşın gidişatı içerisinde; ABD, Rusya ve Çin başta olmak üzere küresel güçler, Türkiye ve İran gibi bölgesel güçler ile uluslararası

**örgütler savaşa müdahale etmek durumunda kalmışlar. Türkiye, mülteci sorunu ve bölgesel terör gibi sorunlardan ötürü Suriye iç savaşından en çok etkilenen ülkelerden biri olmuş; özellikle, iç savaş sürecinde toprak bütünlüğü bozulan Suriye'nin kuzeyindeki terör koridoru oluşumu Türkiye için bir ulusal güvenlik meselesi haline gelmiştir. Bu çalışma, analitik bir yaklaşımla, Suriye iç savaşının dünü, bugünü ve yarınına detaylı bir bakış sunmaktadır.**

**Anahtar kelimeler : Politika, Türkiye, Suriye, İlişkiler, Arap Baharı DAEŞ, PYD/PKK, Afrin, Adalet ve Kalkınma Partisi, Güvenlik**

## İÇİNDEKİLER

TUTANAK.....	ii
ÖZET.....	ix
İÇİNDEKİLER.....	xi
KISALTMALAR.....	xiv
GİRİŞ.....	1

## BİRİNCİ BÖLÜM

### TARİHİ SÜREÇDE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ

1.1 Osmanlı döneminde Suriye ile ilişkiler.....	3
1.2 1920-1946 yılları arasında Türkiye-Suriye ilişkileri.....	9
1.3 1946-1990 yıllarında Türkiye-Suriye İlişkileri.....	11
1.4 1990-2002 yıllarında Türkiye-Suriye ilişkileri.....	20
1.5 2002-2010 yıllarında Türkiye-Suriye ilişkileri.....	23

## İKİNCİ BÖLÜM

### ARAP BAHARI'NIN NEDENLERİ VE ETKİLERİ

2.1 Arap Baharı'nın Nedenleri.....	25
2.1.1 Siyasi Nedenler.....	25
2.1.2 Ekonomik Nedenler.....	26
2.1.3 Sosyal Nedenler.....	27
2.2 Arap Baharı'nın Etkileri.....	27

2.2.1 Tunus’da Arap Baharı.....	27
2.2.2 Mısır’da Arap Baharı.....	29
2.2.3 Libya’da Arap baharı.....	30
2.2.4 Yemen’de Arap Baharı.....	32
2.2.5 Bahreyn’de Arap Baharı.....	32
2.2.6 Diğer Ülkelerde Arap Baharı.....	33

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### ARAP BAHARI DÖNEMİNDE TÜRKİYE’NİN SURİYE POLİTİKASI:KÜRESEL VE BÖLGESEL FAKTÖRLER

3.1 Arap Baharı ile birlikte değişen Türkiye-Suriye ilişkileri.....	35
3.1.1 Türkiye’nin Beşar Esad’li çözüm arayışları (2010-2012).....	35
3.1.2 Batı ile ortak çözüm arayışları (2012-2014).....	36
3.1.3 Türkiye-Rusya-İran üçgeninde çözüm arayışları (2014-2018).....	39
3.2 Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel aktörlerin rolü.....	43
3.2.1 Küresel Aktörler.....	43
3.2.1.1 ABD’nin Suriye Politikası.....	43
3.2.1.2 Rusya’nın Suriye Politikası.....	44
3.2.1.3 Çin’in Suriye Politikası.....	45
3.2.2 Bölgesel Aktörler.....	46

3.2.2.1 İran'ın Suriye Politikası.....	46
3.2.2.2 İsrail'in Suriye Politikası.....	47
3.2.2.3 Suudi Arabistan'nın Suriye politikası.....	48
<b>SONUÇ.....</b>	<b>50</b>
<b>KAYNAKÇA.....</b>	<b>58</b>

## KISALTMALAR

<b>FKH</b>	Fırat Kalkanı Harekatı
<b>ZDH</b>	Zeytin Dalı Harekatı
<b>DEAŞ</b>	İrak ve Şam İslam devleti
<b>PYD</b>	Demokratik Birlik Partisi
<b>PKK</b>	Kürdistan İşçi Partisi
<b>ABD</b>	Amerika Birleşik Devletleri
<b>SSCB</b>	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
<b>NATO</b>	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
<b>BM</b>	Birleşmiş Milletler

## GİRİŞ

Suriye, Türkiye'nin en uzun kara sınırına sahip ve geçmişten gelen birçok ortak değeri paylaşan komşu bir devlettir. Bu komşuluk ilişkisi Suriye'nin Osmanlı vilayeti olduğu zamandan, Fransız manda himayesi dönemine, bağımsızlığını kazandığı 1946 yılından, Arap Baharına kadar geçen yıllar içinde dalgalı bir seyir izlemiş ve Suriye, Türk dış politikasının her zaman merkezinde olan bir ülke olmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde, Suriye'nin tarihsel arka planı ile birlikte ikili ilişkilerin geçmişten günümüze tarihi incelenmiştir. Baas rejiminin Suriye'de başa gelmesiyle Türkiye-Suriye ilişkileri incelenip, Hafız Esad'ın izlediği politikaların Ortadoğu'ya ve Türkiye'ye yansımaları göz önünde bulundurularak, iki ülke ilişkilerinde önem teşkil eden su sorunu, terör sorunu, Hatay meselesi gibi konular detaylıca ele alınmıştır.

Beşar Esad'ın yönetime geçmesiyle Suriye iç ve dış politikasında gerçekleşen değişim ve dönüşümün bölgeye ve Türkiye'nin Ortadoğu politikalarına etkileri incelenmiştir. Amerika'da gerçekleşen 11 Eylül terör saldırıları neticesinde Amerika'nın Ortadoğu politikalarını değiştirmesi ve Suriye'nin bölgede yeni bir hedef olması, Türkiye-Suriye ilişkileri açısından bir dönüm noktası olmuştur.

Arap Baharı öncesinde iki ülke ilişkilerinin gelişme süreci ve sürecin mimarı konumunda olan Ak Parti ve Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun dış politikada izledikleri stratejilerin Türkiye-Suriye ilişkilerine etkileri etraflıca ele alınmıştır.

İkinci bölümde, 17 Aralık 2010 tarihinde Tunuslu Muhammed Bouazizi'nin kendisini yakmasıyla başlayan Arap Baharı süreci ve etkisinde kalan ülkelere kısaca değinilmiştir.

Üçüncü bölümde, Arap Baharı'nın Suriye'ye yansımaları incelenerek, iç savaşa giden süreçte halk hareketlerinin ortaya çıkışı ve giderek isyan dalgasına dönüşmüştür. 2011'den sonra Suriye Hükümeti ile ilişkileri koparan Ankara, Esad karşısında muhaliflere destek vermiştir. Türkiye bu savaştan en çok etkilenen ülke olmuştur. İŞİD ve PYD gibi gruplar Türkiye'deki etkinliğini arttırmış ve gerçekleştirdikleri eylemlerle kaosa neden olmuştur. Esad ile birçok diplomatik sorun yaşanmıştır.

Savaştan önce bölgedeki en büyük ticari ortak olan Suriye ile aranın açılması, ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Muhaliflerin desteklenmesi, ekonomiye extra bir yük getirmiştir. Savaşın büyümesiyle Suriye halkı başta Türkiye olmak üzere komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Günümüzde 3 milyondan fazla Suriyelinin Türkiye'de mülteci konumunda olduğu raporlarla belirlenmiştir. Bu insanların Türkiye'ye siyasi, maddi, manevi ve kültürel etkileri olmuştur.

Bu bölümde, küresel aktör olarak ABD, Rusya ve Çin'in; bölgesel aktör olarak İran ve Türkiye'nin ve uluslararası örgüt olarak Avrupa Birliği, NATO ve Arap Birliği'nin iç savaşa yönelik politikaları analitik bir yaklaşımla açıklanmıştır. Uluslararası aktörlerin iç savaş politikaları, küresel ve bölgesel konjonktür içerisinde ele alınmıştır. Türkiye'nin Suriye politikası ile birlikte Suriye'de yaşanan ve Türkiye'nin ulusal güvenlik meselesi olarak gördüğü gelişme ve konular da izah edilmiştir.



## BİRİNCİ BÖLÜM

### TARİHİ SÜREÇDE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ

#### 1.1.Osmanlı döneminde Suriye ile ilişkiler

Asya karasının batısında konumlanan ve Ortadoğu ülkelerinde biri olan Suriye, kuzeyden Türkiye, doğudan İrak, güneyden Ürdün, güneybatıdan Filistin ve İsrail ile çevrilidir. Batısında Akdeniz bulunuyor. Resmi adı “El Cumhuriyet ül Arabiye es Suriye” gibi tanınan Suriye Cumhuriyeti coğrafi olarak stratejik konumdadır (Akdemir, 2014: 5).

15. yüzyılın son çeyreğinde coğrafi keşiflerle beraber yükselen bilim, İspanyol ve Portekizlerin dünyanın çeşitli topraklarını siyasal hakimiyetleri altına alma istekleri, Osmanlı Devleti'nin yönünü Basra Körfezi ve Kızıldenizine yöneltmiştir (Sinan, 2008:113).

Suriye, Osmanlı Devletine göre önemli bir merkez durumunda olmuştur. Mübarek topraklara yakınlığı ve Asya'daki diğer vilayetlere ulaşımı kolaylaştırması, Halep, Şam ve Trablus gibi ticaretin gelişmiş olduğu 21 vilayetlerden sağlanan vergi gelirleri, Şam'ın Hac faaliyetleri için bir toplanma merkezi olması ve Halep'te uluslararası ticaretin gelişmiş olması Suriye'yi Osmanlılar açısından önemli kılan nedenlerdir (Akdemir, 2014: 11).

Osmanlı Devleti diğer bölgelerde olduğu gibi Suriye bölgesini de eyalet(vilayet), sancak, kaza, nahiye ve köy olarak belirli bir idari düzen içerisinde idare etmiştir (Umar, 1938:12).

Osmanlılar Suriye'ye sahip oldandan sonra buraya hak ve uyum getirmişler, lakin bazı güçler baş kaldırmış ve kontrol altına alınması zorlaşmıştır. Bölgede denetimin sağlanması amacıyla Osmanlı Devleti Suriye'de bazı kuvvetli kişileri valiliklere tayin ederek idare etme yolunu

seçmiştir. Yaşanan isyan harekelerinde Hristiyanların da ölmesi, Avrupalıların Ortadoğu'ya müdahale etmesine sebep olmuştu (Murat,2005:134). Suriye'de Osmanlı yönetimine karşı en büyük tehlike Napalyon Bonapart'ın Mısır işgalinden sonra Suriye üstüne ilerlemesiyle 1789 yılında oluşmuştur. Mısır'dan Suriye'ye gelen Fransız askerleri Osmanlı ordusu aracılığıyla Akka'da karşısı alınmış, Napalyon'nun bölgede yaşayan Hristiyanları ayağa kaldırma girişimleri de sonuç vermemiştir. Napalyon'un tekrar Mısır'a çekilmesiyle Suriye üzerindeki Fransız tehdidi son bulmakla beraber, bölgedeki Osmanlı-Fransız çekişmesinin uzun dönemli etkileri olmuştur.

Suriye daha sonra Mısır'da kuvvetlenen Mehmet Ali Paşa ile Osmanlı yönetimi arasında yaşanan mücadeleye sahne olmuş, Mehmet Ali Paşa kuvvetlerinin 1831 yılında Suriye'ye girmesinden sonra, Suriye devleti 1831-1840 tarihleri arasında Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın kontrolünde kalmıştır. Bu dönemde Avrupalı devletlerin bölgeye ilgileri ve müdahileleri de giderek artmış, bölgede Arap milliyetçiliğinin ilk belirtileri ortaya çıkmaya başlamıştır. Başta Fransa ve Rusya olmak üzere Avrupalı ülkeler bölge Hristiyan nüfusuyla bağlarını arttırarak, bölgede konsolosluk ve ticaret ofisleri açmaya başlamış, yabancı okulların sayısı giderek artmış, bölgede yabancı ülkeler arasında nüfus mücadelesi hız kazanmıştır.

Suriye'de Osmanlı yönetimi İngiltere'nin desteğiyle 1840 yılında tekrar kurulmuş, İbrahim Paşa kuvvetlerinin çekilmesinden sonra ilk önce Halep daha sonra Şam tekrar Osmanlı idaresine girmiştir. Ancak, bundan sonraki dönemde bölgenin yönetimi giderek zorlaşmış, bölgedeki din ve mezheb farklılıkları sürekli bir sorun kaynağı olmaya, Avrupalı ülkeler

de bu din ve mezheb farklılıklarını kullanarak bölgeye müdahale etmeye başlamışlardır (Çelikkol,2015: 11).

Zaman içerisinde bu gelişmelerle beraber Arap milliyetçiliğinin uyanmaya başladığı görülür. Genel olarak bakarsak, 19. yüzyılda Arap topraklarındaki Türk karşıtı havanın ve Arap milliyetçiliğinin uyanışının çok çeşitli nedenleri vardır. Osmanlı yönetimindeki bozulmanın hızlanması, Batı eğitiminin etkisi, Batı siyasal fikirlerinin Araplara sızması, ticaret etkileşimi ve yurtdışına seyahatler, Ortadoğu insanları arasında yavaş yavaş milliyetçi bir uyanışı başlattı. Gelişen Arap milliyetçiliği genelde Osmanlı Devleti'ne düşmanca tavır almıştır.

Zaten Arap milliyetçiliğinin doğuşunda anti-Türklük önemli rol oynar. Aslında Osmanlı yönetimi altında yaşayan Araplar kültürel varlıklarını istedikleri gibi devam ettirdiler. Böylelikle Araplıklarını kaybetmemişlerdi. Yani Osmanlı devleti bir asimilasyon politikası gütmemiştir. Hatta Osmanlı idaresi Arap dünyasını ve İslam'ı dört yüzyıl boyunca yabancıların tecavüzlerinden korumuştur. Araplar, devletin iç yönetiminde çok fazla güç sahibi olmuştur. Pek çok Arap Osmanlı Devleti'nin çok önemli ve etkili pozisyonlarında hizmet vermiştir (Şirin,2006: 12).

Osmanlı Devleti idaresi altında bulunan Arap ülkelerindeki milliyetçi hareketler genel olarak Osmanlı Devleti'nden ayrılmama yönünde olmuştur. İslamiyet'i muhafaza etme ve Avrupa emperyalizmine karşı birlikte hareket etme eğiliminde olan Müslüman Araplar ve Türkler arasında ayrılıkçı hareketler görülmemiştir. Müslüman Araplar ve Türkler devlete olan bağlılıklarını devam ettirseler de, Hristiyan Arap düşünürleri bağımsız bir Arap Devleti kurma fikrini benimsemişlerdir(Akdemir, 2016: 15).

Birinci dünya savaşında galip gelen İngiltere, Mekke Şerifi Hüseyin Bin Ali'ye mustakil bir Arap Devleti kuracaklarına ve başına kendisini getirecekleri yönünde vaatlerde bulunarak Osmanlı Devleti'ne karşı çıkmalarını istemişlerdir. Arap coğrafyasında etkili olabilecek Türk halifeyi kendisine tehdit olarak gören İngiltere, Şerif Hüseyin'e halifelik makamını da teklif etmiştir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti tarafından ilan edilen cihat ilanına yanıt vermeyen ve oyalama politikası izleyen Şerif Hüseyin'e İngilizler tarafından Hicaz'da kurulacak olan Arap Krallığı da teklif edilmiştir. İngilizlerle anlaşan Şerif Hüseyin, 10 Haziran 1916 tarihinde Mekke'de bir ayaklanma başlatmıştır. Söz konusu ayaklanma neticesinde Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal Bin Hüseyin<sup>1</sup> (1883-1933), İngiltere'nin desteği ile bir Arap hükümeti kurmuştur. Böylece Araplar bağımsızlık yolunda ilk adımlarını atmışlardır. Halifelik makamı tarafından cihat ilan edilmesine rağmen, Arapların İngilizlerin vaatleri doğrultusunda hareket ederek isyan etmeleri Osmanlı Devleti'ni savaş döneminde oldukça zor durumda bırakmıştır(Tıraş, 2012: 11).

Ancak, bu sırada İngiltere müttefikleri Fransa ve Çarlık Rusya'sıyla da savaşın sonrasında Orta Doğu'yu bölüşmek amacıyla anlaşmalar yapmaktadır. Bugün de Orta Doğu'daki durum nedeniyle adı sıkça geçen ve anlaşmazlıkların kaynağı olarak gösterilen Sykes-Picot anlaşması 16 Mayıs 1916 tarihinde imzalanmıştır. Bu anlaşma coğrafi anlamdaki Suriye'yi bölmüş, kaba hatlarıyla bugünkü Suriye ve Lübnan'ı Fransız, Irak ve Filistin'i ise İngiliz hakimiyetine bırakmıştır (Çelikkol, 2015: 20).

---

<sup>1</sup> Faysal Şerif Hüseyin'in üçüncü oğludur. 1891-1909 yılları arasında babası ile birlikte İstanbul'da yaşamıştır. Askeri bir kişilik olan Faysal, 1909 yılında Mekke'ye dönmüştür. İngilizlerle sürekli olarak iyi ilişkiler içerisinde olan Faysal, İngilizler tarafından 1921 yılında Irak Kralı olarak ilan edilmiştir (Goldschmidt ve Davidson, 2008: 286-287).

Sykes-Picot Antlaşmasının açıklanması, İngilizler kadar Fransızları da Araplar konusunda endişelendirmiştir. İngilizler antlaşmanın uygulanmasını geciktirmeye çalışarak böyle bir antlaşmanın olmadığı konusunda Arapları ikna etmeye çalıştılar. Böylece Suriye, Araplar ve Müttefik devletler arasında mücadelenin merkezine yerleşmiştir. Suriye'nin hem Şerif Hüseyin'e hem de Fransa'ya vaat edilmesi, Suriye üzerindeki Arap-Fransız sürtüşmesinin artırırken, Şerif Hüseyin Suriye'yi Fransa'ya bırakmak niyetinde değildi. Bu hassasiyet İngiltere'yi bu konuda dikkatli ve dengeli davranmaya zorluyordu. Bu yeni durum Arapların bağımsızlıklarını kazanma konusundaki ilk olumsuz gelişmeydi (Opruklu,2006: 5).

Bu sırada ABD Başkanı Wilson'un Alman ve Osmanlı İmparatorluklarından alınan toprakların sömürge sistemine sokulmaması yönündeki istekleri nedeniyle, İngiltere ve Fransa işgal ettikleri toprakları kontrollerinde tutabilmek amacıyla, sömürgeciliğin gelişmiş bir şekli olarak nitelendirilebilecek manda sistemini ortaya çıkarttılar.

Bu dönemde Faysal, Fransa'nın Suriye'den vazgeçirilmesi ve Şam merkezli bir Arap krallığı kurulması yönündeki çabalarını sürdürmekte idi. ABD'nin bölgeye gönderdiği bir heyet (King-Crane Komisyonu) hazırladığı raporda Suriye halkının bağımsızlık istediğine işaret ederek, bu olmadığı takdirde bölgenin Fransa değil İngiliz veya ABD mandasına bırakılmasının daha doğru olacağı sonucuna varmıştı.

Faysal 1918'de Şam'ın işgalinden beri burada bulunuyordu ve Suriye İngiliz müsadeseyle ve kontroünde Faysal tarafından kudurulan yerli hükümetler kendileri yönetiyordu. Faysal gelişmelerin kendi istediği doğrultusunda gitmediğini gördüğünde bir an önce bağımsızlık ve Arap krallığı ilan edilmesi kararı aldı. 8 mart 1920de günümüzün Lübnan,

Filistin, ve Suriye'yi kapsayacak şekilde Faysal'ın kral olduğu Suriye Arap Krallığı ilan edildi. Ancak, İngiltere ve Fransa yeni devleti tanımadılar (Çelikkol, 2015: 23).

Lakin olaylar Suriye milliyetçilerinin arzuladığı yönde olmamıştır. Fransızlar 1920 gününde Suriye'yi tutarak Faysal'ı sürgüne gönderdiler (Tıraş, 2012: 14). Emir Faysal yenilgiye uğratıldıktan sonra milliyetçi örgütler dağıtılmış ve Suriye dışına kaçan önderlerin gıyamlarında idam cezaları verilmiştir (Şirin, 2016: 17). Sonuç itibariyle muharebe sırasında batı ülkelerin bağımsızlık söz vermelerine aldanan Suriye, büyük bir kandırıldı ve sonucunda dört küçük devlet (Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin) halinde bölünmüştür. I. Dünya Savaş'ından sonra imzalanan ve Türkiye tarafından kabul edilmeyen Sevr Barış Antlaşması'nın 94. maddesinde bu bölge, "öz başına geçinecek zamana gelinceye kadar bir mandataire'in ögütleri ve yardımı yönetimlerine yön vermek itibariyle Milletler Cemiyeti Misakının 22. Maddesinin 4. paragrafı uyarınca, Suriye ve Mezopotamya'nın özgür devleti olarak geçici tanınmaları" konusunda karara varılmıştır (Seha ve Osman,1979:75).

Dört yüz yıl süren Osmanlı hâkimiyeti 1920 de Suriye'de Manda yönetiminin başlamasıyla son bulmuştur. Şüphesiz ki bölge Osmanlı hâkimiyeti altında en huzurlu dönemini yaşamıştır. Osmanlı hâkimiyetinin sona ermesi yüz yıllar boyunca sürecektir bir tartışmayı da doğurmuştur. Türkler tarafından Arapların Osmanlıya hainlik yaptığı savunulurken, Araplar da Osmanlıların kendi topraklarını sömürdüğünü iddia etmişlerdir (Çerkeşli, 2016: 20).

## 1.2 1920-1946 yılları arasında Türkiye-Suriye ilişkileri

Fransa, Suriye'yi Şam'dan değil Beyrut'taki merkezden yönetmiştir. Fransa'nın ettiği ilk işlerden biri "böl ve yönet" politikasını Suriye'ye uygulamak ve ülkede ufak devletler kurmak olmuştur. Bu dönemde Beyrut ve çevresinde yoğun bir Hıristiyan nüfusu yaşamaktaydı. Fransa bu bölgede Beyrut, Trablus ve Bekaa Vadisi'ni de içine alacak şekilde Lübnan devletini kurdu. "Büyük" Lübnan olarak adlandırılan yeni devlet Trablus ve Bekaa Vadisi'ni de içerisine almak nedeniyle Hıristiyan çoğunluk yanında önemli bir müslüman nüfusu da içermekteydi.

İki dünya savaşı arasındaki dönemde buradaki Fransız yönetimi bazı ayaklanma ve direnişlere baxmayaraq önemli bir sorunla karşılaşmadan sürdü. Bununla birlikte Sünni Müslüman Arap çoğunluğun bağımsızlık istekleri giderek artmaktaydı Fransa, bu istekler karşısında 1922 yılında Şam, Halep ve Alevi Devletlerinden oluşan bir Suriye Federasyonu oluşturdu. Ancak bu federasyon 1925 yılında dağıldı ve Şam ve Halep ile özerk İskenderun Sancağını da içine alan Suriye Devleti devam ederken Alevi Devleti yine ayrı bir birim olarak oluşturuldu(Akdemir, 2016: 25).

Nazi Partisi'nin Almanya'da iktidara gelmesinden sonra Avrupa'da dengeler değişmekteydi. Dikkatleri Avrupa'ya çevrilmekte olan Fransa burada artan bağımsızlık isteklerine taviz vermek durumunda kaldı. 1936 yılında imzalanan anlaşma manda yönetiminin sona erdirilmesini, Suriye'nin 3 yıllık içinde bağımsızlık kazanmasını, Fransa ile Suriye'nin askeri bir ittifak kurmalarını, bu çerçevede Fransa'nın Suriye'de 2 askeri hava üssü olmasını, Fransa'ya 5 yıllık boyunca asker bulundurma hakkı verilmesini ve Alevi ile Dürzi Devletlerinin Suriye Devletine

katılmasını öngörmekteydi. Fakat Anlaşma Suriye'nin bütünlüğü ilkesine dayanıyordu. Bu antlaşma İskenderun sancagıyla ilgili bir madde yoktu.

Fransa Hükümeti Türkiye'yi haberdar etmeksizin böyle bir antlaşmayı imzalamıştı. Halbuki Fransa'nın Sancakla ilgili Türkiye'ye bazı özel taahhütleri vardı. Bu antlaşmada "İskenderun Sancağı'nın" adı geçmediği için Sancak sanki kayıtsız şartsız Suriye'ye terk edilmiş gibi bir durum ortaya çıkıyordu. Atatürk bu antlaşmanın imzalanmasından sonra harekete geçecektir. Avrupa'da siyasi ortamın buna elverişli olduğu görülünce Hatay sorunu hem iç hem de dış politikada planlı olarak gündeme getirilmeye başlanmıştır.

Türkiye 1936 yılında bahsettiğimiz siyasi havadan yaralanarak Fransa'ya bir bildirim vermiştir. Notada bağımsızlığın, halkın çoğunluğu Türk olan Sancağa verilmesi isteniyordu. Sancak sorunu diplomasi yoluyla mübahase içinde olarken Atatürk 1936'da TBMM'nin açılış konuşmasında Sancak konusunu gündeme getirmiştir. Atatürk sancak sorununun Türkiye'yi meşgul eden büyük bir mesele oluşunu, Sancağın öz sahibinin bizler olduğunu dile getirmiştir (Çerkeşli, 2016: 25).

Fransa ile anlaşamayan Türkiye, sorunu Milletler Cemiyeti'ne götürmeye karar verir. Türkiye 1936'da Milletler Cemiyeti'ne başvurarak, 1921 antlaşmasına göre şartlı olarak Türkiye tarafından terkedilmiş olan İskenderun, Antakya ve bağlı yerleri hakkında Fransa aralarındaki ihtilafın ve bu ihtilafının nedenlerinin, Sancaktaki Türklerin can güvenliği sağlayacak tedbirlerin alınmasını, 14 aralıkta Konseyde ele alınmasını istemiştir. Böylece Fransa'nın Hatay meselesini Milletler Cemiyeti'ne götürme çabalarını Türkiye'nin de kabul etmesi üzerine, Milletler Cemiyeti Konseyi 1936 tarihinde arasında konuyu



görüşmüştür. Bu görüşmelerde Tefvîk Rüştü Aras Sancağa bağımsızlık verilmesini, Sancaktaki Fransız askerlerinin geri çekilerek yerine tarafsız bir zabıta kuvvetinin gönderilmesinin istemişti. Yapılan görüşmelerin ardından Sancağa Hollanda, İsveç ve İsviçreli üç kişilik bir gözlemci grubu gönderilmesine ve Fransa'nın takviye kuvvetlerinin Sancaktan geri çekilmesine karar verildi.

Yapılan görüşmeler ve yerinde incelemelerden sonra 1937'de Sandler'in hazırladığı rapor Milletler Cemiyeti'nde kabul edildi. Sorunun iki ülke arası görüşme ve ilişkilerden soyutlanıp uluslararası bir platforma taşındığını ve yeni bir kimlik kazandığını görüyoruz.

Tüm bunlardan sonra 1938 günü Hatay Millet Meclisi açılmış ve Hatay Cumhuriyeti adı kabul edilmiştir. 1939 tarihinde Ankara'da Dışişleri Bakanı Sükrü Saraçoğlu ile Fransa Büyükelçisi Rene Massigli tarafından Türkiye ile Suriye arasında Toprak sorununun kesin çözümüne ilişkin antlaşma yapılmış ve bu anlaşmaya hususen Fransa Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul etmiştir (Balcı, 2013: 30)

12 Nisan 1946'da Suriye artık bağımsızlığına kavuşmuş ve bir devlet haline gelmiştir. 15 Nisan 1946'da bütün Fransız kuvvetleri Suriye devletini bütünlükle terk etmişlerdir. Bu çekilişin ardından Fransa I.Dünya Savaşı'nın sonunda Ortadoğu'da sağladığı etkisini ve çıkarlarını büyük ölçüde kaybetmiştir(Şirin, 2006: 29)

### **1.3 1946-1990 yıllarında Türkiye-Suriye İlişkileri**

II. Dünya savaşından sonra Suriye siyasi hayatında tam bir karışıklık ve düzensizlik dönemine girmiştir. 25 Subat 1954'te askeri bir darbe ile Suriye'de Sosyalist Baas Partisi etkin olmaya başlamıştır. 1956'dan itibaren Baas Partisi, Mısır'la birleşme fikrini ortaya atmıştır. 1950'li

yıllar boyunca Türkiye'nin Suriye'ye karşı tutumunu soğuk savaş sırasında gerçekçi olmadığına inandığı radikal Batı karşıtı milliyetçiliğe duyduğu hoşnutsuzluk belirliyordu. Suriye ve Türkiye'nin soğuk savaş sırasında izlediği uzlaşmaz politikalar iki ülkede karşılıklı bir huzursuzluk havası yaratmıştır. Sonunda karşılıklı politika farklılığı 1957'de bir krize dönüşmüştür. Suriye ile ilişkilerin kötüleşmesi Türkiye için pek sürpriz olmadı. Suriye'nin bağımsız olmasından beri iki ülke sıcak ilişkiler kurmakta zorlanmıştı. Bunun en önemli sebebi ise 1930'lardaki Hatay sorunu idi. Hatay sorunu ile beraberinde 1950'lerin ortalarındaki Suriye - Sovyet yakınlaşmasının doğurduğu problemler de bu durumun sebebi olmuştur. Kısa süreli dönemlerde sıcak ilişkiler kurabilse de 1950'li yıllar boyunca Suriye'nin istikrarsız ve değişken iç politikası iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. 1954'ten sonra Bağdat Paketi'nin kurulmasıyla başlayan süreçle iki ülke arasında ciddi rahatsızlıklar yaşanmıştır. Süveyş Buhranı sırasında iki ülkenin ilişkileri daha da kötüleşti. Buhran boyunca Suriye Nasır'ı desteklemesinin yanı sıra Sovyetler ile de yakın ilişkiler kurmuştur. Daha Süveyş Buhranı devam ederken Suriye'de Sovyet teknisyenleri ve subaylarının bulunduğu yolunda haberler yayıldı. Londra resmi çevrelerinde 11 Kasım 1956'da yapılan açıklamada son 12 ay içinde Suriye'nin Sovyet Bloğundan 20 milyon sterlin değerinde askeri yardım aldığı öne sürüldü. Suriye hükümeti Sovyet yanlısı bir politika izlemesinin yanı sıra bu devletten silah yardımı da alıyordu (Çerkeşli, 2016: 31). Halit el-Azm 1957 yılında Moskovaya Savunma Bakanı olarak bir heyetle gitmiştir. Moskova'da bazı antlaşmalar imzalamıştır. Bu antlaşmaların 6 Ağustos 1957'de açıklanması ile de Türkiye-Suriye arasında buhran patlak vermiştir. Bu buhranın patlak vermesindeki en önemli faktör Suriye-Sovyet yakınlaşmasından Türkiye'nin rahatsızlık

duymasıydı. Başbakan Menderes Suriye'deki gelişmeleri çok tehlikeli bulmaktaydı. Türkiye'nin Batı'da Bulgaristan ile Kuzey'de SSCB ile sınırları vardı. Suriye'de de komünist rejimin başa geçmesi ile Türkiye üç taraftan çember içine alınacaktı. Türkiye'nin ayrıca SSCB'den duyduğu tarihsel korku bu gelişmeler ile tekrar ön plana çıkıyordu. Menderes daha 1957 Şubatında Amerikan radyosuna verdiği demeçte Suriye ve SSCB'yi kastederek ; *“Rusya'dan silah alan memleketlerini sulh davasına hizmet edeceklerini kabul etmek mümkün değildir. Orta Şark'ta bazı memleketlerin paylaşılması hadisesi ile karşı karşıya bulunmaktayız....”* diyerek bu devletlere olan güvensizliğini ortaya koymuştu.

ABD Başkanı Menderes'e gönderdiği mektupda, Suriye'nin bir saldırısı olursa Türkiye, Suriye'ye askeri bir müdahale etmek zorunda kalarsa Amerika'nın kendilerine mutlaka askeri kömeklik yapacağı fikrini duyurdu. Bir hususuda bildirim ki, Amerika ayrıca Batı Avrupa'daki ülkelerdeki hava kuvvetlerinden bazılarını Adana'daki üsse yolladı ve 6. Filo Doğu Akdeniz'e gelmek üzere yollandı. Türkiye'de, bir yandan Suriye sınırının bazı yerlerinde askeri manevralar düzenlemeye başladığını görmekteyiz. Çünkü Türkiye uzun süreden beri kuzeyden duyduğu baskıyı artık güneyden de hissetmeye başlıyordu. Bir ifadeyle söylemek gerekirse, Türkiye SSCB'nin hem kuzeyden hem güneyden baskısı maruz kalmaktaydı (Şirin, 2006: 33).

Gelişmeler üzerine Ankara yönetimi Suriye sınırına çok sayıda asker yığmış ve Sovyetler Birliği de Suriye'yi desteklemek için Türkiye'ye bir nota göndererek Ankara'yı bir saldırıya girişmesi durumunda başına büyük felaket getireceği konusunda uyarmıştır. Sonunda gerilim BM

Genel Kurulunun tarafların sorunu görüşerek halletmesi yönündeki kararı ile son bulmuştur (Balcı, 2013: 38).

Buhran kısa vadede Türkiye'nin, Suriye ve SSCB karşısında uzun zamandır beklediği Amerikan desteğini arkasına alması açısından faydalı görünmüştü. Ancak uzun vadede buhran Türkiye'nin aleyhine olmuştu. Buhran sadece Türkiye ve Suriye arasında değil SSCB ve ABD arasında da büyük ölçüde gerginlik yaratarak bölgedeki mevcut istikrarsızlığı körüklemiştir. Ayrıca buhran sırasında Suriye ve Türkiye sırasıyla SSCB ve ABD'den destek istedikleri için bölgeye ve özellikle Suriye'ye büyük güçlerin müdahalesi artmıştı. Bu sayede SSCB Suriye'deki nüfuzunu arttırma fırsatı bulmuştu. Bu buhran aslında Türkiye ile Suriye'nin dış politikalarında çok farklı konulara önem verdiklerinde göstergesi olmuştur.

1958den sonra Türkiye'nin dış politikadaki dikkati Kıbrıs sorununa ve Yunanistan'la ilişkilere dönmüştür. Ankara'nın Batılı müttefiklerinden Kıbrıs sorununda başından itibaren beklediği ilgiyi ve desteği bulamadığı açıktır. Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin Orta Doğu'ya bakışının değişmesini de etkileyecektir (Çelikkol, 2015: 40).

Suriye ve Türkiye'nin 1960'larda yakınlaşmasını sağlayan asıl ve en önemli faktör ise Kıbrıs sorunudur. Kıbrıs'ta 1963 olaylarıyla başlayan Rumların Türklere karşı giriştiği toplu yok etme politikasına karşı uluslararası bir çözüm bulunamaması ve Batı'nın soruna Yunanistan'ın gözüyle bakarak müdahale etmek istemesi Türkiye'yi zor durumda bırakır. Bu dönemde Ankara, ABD Başkanı Johnson'un yazdığı mektupla hayal kırıklığına uğrar. İşte bu yalnızlık nedeniyle Türkiye dış politikasını yeniden gözden geçirmek zorunda kalır (Yılmaz 2015: 14).

1970 yılında bir darbe gerçekleştirerek yönetimi ele alan Hafız Esad, darbeden bir yıl sonra 1971 yılında yapılan halk oylaması ile Suriye'nin devlet başkanı seçilmiştir. Hafız Esad'ın, yönetimi boyunca, bir devlet başkanı olarak en önemli başarısı, tarihi darbelerle dolu, istikrarsız siyasi bir yapısı olan Suriye'yi, otokratik ama istikrarlı bir yapıya dönüştürebilmesidir. Zira, Esad iktidara gelmeden önce Suriye'de yaklaşık olarak yirmi darbe meydana gelmiştir. 1949 yılından itibaren aralıklarla devam eden bu darbeler, 1970 yılında Hafız Esad'ın iktidara gelmesiyle son bulmuştur.

Hafız Esad'ın 1970'de iktidara gelmesi ile Suriye, Türkiye ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiş ancak yeni dönemde devletin üst makamlarınca gerçekleştirilen iki ziyaretlere rağmen, iki ülke arasındaki ilişkilerde istenen düzeyde ilerleme sağlanamamış, hatta zaman zaman iki ülke arasında ciddi krizler yaşanmıştır.

1970'li yıllardan itibaren ise sürece, ilişkilerin olumsuz seyir izlemesine neden olan yeni unsurlar daha eklenmiştir. Suriye yönetimi, Türkiye'nin Fırat Nehri üzerine kurduğu barajlar dolayısıyla, kendi sularının kesileceği gerekçesini öne sürerek Türkiye'ye karşı düşmanca bir tavır içerisine girmiştir. Yönetimin Türkiye'yi su konusunda yola getirebilmek umuduyla bölücü terör örgütü PKK'ya mali destek sağlaması Türkiye'de ciddi rahatsızlık oluşturmuştur. Bu dönemde Suriye, uluslararası arenada bazen açıkça, bazen de örtülü bir şekilde Türkiye'ye karşı olumsuz bir politika izleme yoluna gitmiştir(Sargı, 2014: 21).

Türkiye 1964'te Fırat Nehri üzerine Keban barajını yapma kararı almasına karşılık 1968'te Suriye Fırat Nehri üzerine ülkenin en büyük barajı olan Tabka barajını inşa etmeye başlamıştır. Fırat üzerine yapılan

bu iki büyük baraj Fırat nehrinin debisi büyük ölçekte düşürmesiyle bundan en çok etkilenen Irak devleti olmuştur. Irak bunun sorumlusu olarak Suriye'yi görmüş, iki ülke savaşın eşiğine gelmişlerdir.

Uluslar arası hukuka göre belli bir uluslar arası su yolu ya da suyolları üzerinde ülkelerin herhangi bir anlaşmaları yoksa bu konuda genel kabul gören ilke "hakça ve makul kullanım"(equitable and reasonable utilization) ve "başkalarına önemli zarar vermeme"(no significant harm) ilkeleridir. Türkiye'nin sınır aşan sular üzerinde ki politikası her zaman bu hukuki çerçevede olmuştur.

Bu bağlamda Türkiye yukarıda ki ilkeye dayanarak "Üç Aşamalı Plan"ı 1984 yılında Suriye ve Irak'a Ortak Teknik Komite toplantısında sunmuştur. Plan sırasıyla şu aşamalardan oluşmaktadır.

1. Aşama: Su kaynakları envanter çalışması.
2. Aşama: Toprak kullanımı ve ürün çeşitine bağlı olarak toplam su tüketim ihtiyacının belirlenmesi.
3. Aşama: Kıyıdaş ülkelerin toprak ve su kaynaklarının değerlendirilmesi

Bu plan, aşamaları gerçekleştirmek için aşağı kıyıdaş ülkelere objektif veriler beklemekteydi. Proje kabul görse bile bu projenin için bir engeldi, çünkü aşağı kıyıdaş ülkeler olan Irak ve Suriye, paylaşımından çok uluslar arası alanda Türkiye'ye baskı kurmayı tercih etmişlerdir.

1987 yılında imzalanan Protokol çerçevesinde Türkiye Fırat suyundan saniyede 500m<sup>3</sup>, Suriye'ye bırakmayı taahhüt etmiştir. Bu adım Türkiye'nin suyu bir siyasi-politik meta haline getirmekten kaçındığını göstermektedir. Zira aynı dönemde Suriye açık bir şekilde Türkiye'ye karşı terör kartını oynamaktaydı (Tıraş, 2012: 33).

Türkiye ‘‘Üç Aşamalı Plan’’ın yanı sıra Ortadoğu’da ki su kıtlığını gidermeye yönelik bir de ‘‘ Barış Suyu Projesini’’ ortaya atmıştır. Fakat bu proje de bölge ülkeleri tarafından kabul görmediğinden gerçekleşmemiştir. Bölge ülkelerinin bu projeye karşı çıkmalarında ki sebep; Türkiye’nin bölgede üstünlük kurmasını istememeleri ve Projeye karşı önyargıları gösterilmektedir.

Suriye-Türkiye arasında ki su sorunu, Birleşmiş Milletlerin de gündemine taşınmıştır. Bunun sonucunda Birleşmiş Milletler(BM) 1997’de Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Kullanım Sözleşmesinde belirtilen ‘‘Entegre Havza Yöntemi’’ni ortaya atmıştır.Bu durumunda, Türkiye, Fırat-Dicle Havzası üzerinde yürütülecek her türlü yatırımlar için kıyıdaş Irak ve Suriye ile işbirliği yapması ve su kıtlığı çeken İsrail dâhil diğer ülkelerin de işe müdahil olmalarını gerekli kılmaktadır. Türkiye, bu yaklaşımın sorunu daha da çözülemez hale getireceğini düşünüp bu anlaşmayı imzalamamıştır (Muhsin, 2013: 57)

Yukarıda bahsedilen sorunlara ek olarak Türkiye ve Suriye ilişkileri, 1980’lerde Terör sorunu ile bir kez daha gerilmiştir. Suriye bu dönemlerde Türkiye’deki Kürt hareketleriyle de ilgilenmeye başlamış, Suriye’nin PKK ile temasları hızlanmıştır(Çerkeşli, 2016:40).

PKK, 1970’li yılların ortalarında Abdullah Öcalan liderliğinde örgütlenmeye başlamış ve Kasım 1978’de kuruluşunu ilan etmiştir. Örgütün amacı, Marksist-Leninist bir ideolojiyle Güneydoğu Anadolu’da ‘gerilla savaşı’ yürüterek Kürtler için bağımsız bir devlet kurmaktır. Öcalan, Türkiye’de 1970’li yılların sonunda artan anarşi ve darbe söylentileri nedeniyle ekibiyle birlikte, 1979 yazında Suriye’ye geçmiştir(Tıraş, 2012: 43).

Esad rejimi isteklerini elde edip Türkiye'ye boyun eğdirmek, Ortadoğu da İsrail tehlikesine karşı Türkiye'yi dengelemek amacıyla Türkiye topraklarında ki gayri meşru oluşumları el altından, bir kaç süre aleni bir şekilde desteklemekten kaçınmamıştır. Bu bağlamda Suriye hükümeti, PKK(Partiya Karkerên Kurdistan) ve ASALA terör örgütlerine lojistik, eğitim, barınma gibi yardımlar temin ederek Türkiye'ye karşı desteklemiştir. Hafız Esad'ın, dış politikada sıklıkla başvurduğu bu yöntem 1980-1998 yılları arasında Türkiye için büyük problem olmuştur (Demir, 2001: 13).

Hafız Esad'ın PKK'yı destek sağlamakta en önemli önemli motivasyonlardan biri, Fırat Nehri idi. Türkiye, bu nehrin kendi topraklarından başlayan bir nehir olduğunu ve bu sebepten dolayı nehrin sularının kullanım hürriyeti tamamen kendisine ait olduğunu savunmaktadır. Türkiye'ye göre, Fırat ve Dicle akar suları uluslararası değil sınırı geçen sulardır ve böyle olursa yukarı kaynak ülkenin nehirler üzerinde egemen hakkı bulunmaktadır. Suriye ise Fırat'ın Suriye ve Irak'tan da geçtiği nedeniyle akar suların uluslararası bir su kaynağı olduğu fikrini idda etmiş ve su paylaşımının üçlü bir anlaşmayla netlik kazanmasını istemektedir. Bu olaydan sonar Türkiye, 1960'lı yıllarda çalışmalara başladığı, 1980'lerde Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) adını verdiği ve bu nehirler üzerine sulama ve elektrik üretimi maksatlı barajlar kurulması için proje ortaya koymuştur. Bu gelişmeler, Suriye'nin su konusundaki endişelerini artırmış ve bu ülkenin PKK'ya verdiği desteğin önemli sebeplerden biri olacağını görmüş olacağız.

Şam'ın PKK'ya desteğinin nedeni ise 1939 yılında Hatay'ın referandum sonucu Türkiye'ye birleştirilmesini kabullenememesidir. Aslında Esad'ın desteklediği tek terör örgütü PKK da değildir. Suriye istihbaratı,



Hafız Esad'ın direktifleriyle 1989 yılında İskenderun Kurtuluş Örgütü'nü kurmuş ve bölgede eylemler düzenlemek için 1500-2000 kadar Nusayri'yi eğitmiştir. Ancak Türk güvenlik ve istihbarat birimlerinin örgütü yakın takibe alıp etkili operasyonlar düzenlemesiyle söz konusu yapı 1990'ların başında etkinliğini yitirmiştir (Tıraş,2012: 45).

Sonuçta, Suriye ve Türkiye 1987 yılında Su ve Terör konularında ortak mutabakata varmış olmalarına rağmen Suriye'nin PKK ya desteği kesilmedi. Türkiye'nin NATO örgütüne üye olması ve İsrail'le diplomatik ilişkilerinin devam etmesi Suriye tarafının ilişkilere şüpheyle yaklaşmasına sebep olmaktadır. Suriye'nin en büyük korkusu Türkiye'den akmakta olan suyun kesilmesiydi. Bu korkusunun gerçekleşmemesi için Esad, Arap ülkelerini kışkırtmayı ve terörizmi kullanmıştır. Türkiye her platformda Suriye'yi teröre destek vermemesi konusunda uyarılmış, Dünya kamuoyundan kendisine destek talep etmiştir. Terör Sorunu İki ülke arasında 1990'lı yıllarda örgütün Türkiye'deki faaliyetlerini artırmasıyla daha çok gündeme gelmeye başlamıştır. 1992 yılında Şam ziyareti sırasında İsmet Sezgin Suriyeli yetkilileri PKK ya destek vermemeleri konusunda sert uyarılmış, Suriyeli yetkililer de iki ülkenin kara sınırınının 800 km olduğunu ve denetlenmesinin zor olduğunu beyan ederek, PKK militanlarınının Beka Vadisinde olabileceğini söyleyerek suçlamalarını reddetmişlerdir(Çerkeşli, 2016: 51).

Suriye zaman içerisinde PKK terörist örgüt olarak ilan etse de, Suriye'de PKK kampı olmadığını açıklasa da hatta Öcalan'ın Suriye'de olmadığı yönünde demeçler verse de Suriye kaynaklı terör eylemleri Türkiye'yi vurmaya devam etmiştir. Kısaca söylem ve demeçlerle farklı olarak

Suriye, PKK terör eylemlerine destek vermiştir. Bu süreçte Türk yetkililerde suyu dış politika aracı olarak Suriye'ye karşı kullanabilecekleri yönünde demeçler vermişlerdir (Bekir, 2016: 11).

#### **1.4 1990-2002 yıllarında Türkiye-Suriye ilişkileri**

Suriye'nin 1990 yıllarda PKK'ya desteği devam edecektir. Ancak, 1990'lı yıllar uluslararası toplumda ciddi değişikliklerin meydana geldiği bir dönemdir. Suriye'nin en büyük destekçisi Sovyetler Birliğinin 1991 yılında dağılması uluslararası alanda Suriye'yi yalnızlığa sürükleyecektir. İran'ın Hafız Esad yönetimine desteği kesintisiz devam etmekle birlikte, Sovyetler Birliği silahlarıyla donatılmış Suriye ordusu Sovyetler Birliğinden silah sevkiyatının durmasından olumsuz bir şekilde etkilenecek, Rusya Federasyonu'nun ancak nakit para karşılığı silah satışı yapabileceğini bildirmesi Suriye'yi zor durumda bırakacaktır (Çelikkol, 2015: 55).

İlerde tekrar değineceğim gibi uluslararası ve bölgesel ortamda meydana gelen gelişmeler Türkiye'yi Suriye karşısında daha güçlü duruma getirecek, 1998 yılında Suriye üzerinde ciddi siyasi ve askeri bir baskı kurmasını mümkün kılan şartların ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Adana süreci sonucu Türkiye Suriye'yi 16 yıldır bu ülkede yaşayan Abdullah Öcalan'ı Suriye'den çıkartmaya ve Şamı PKK'ya karşı mücadelede işbirliği yapmaya başarılı bir şekilde zorlayacaktır(Sargı, 2014: 88).

Eylül 1998'e gelindiğinde bu iki ülke arasındaki ilişkilerde terör krizi yaşanmaya başlamış ve bu devletler savaşın eşiğine gelmiştir. Bu süreçte Türkiye'nin kararlı tutumu ve Türk devlet adamlarının sert açıklamaları sonucunda Suriye geri adım atmak zorunda kalmış ve 19-20 Ekim 1998'de Adana'da yapılan görüşmeler sonrasında Türkiye ve

Suriye arasında Adana Mutabakatı imzalanmış ve Suriye, PKK'ya destek vermeyi kesmeyi taahhüt etmiştir( Bekir, 2016: 101).

Abdullah Özcalan'nın Suriye'den ayrılmasından sonra Türk ve Suriye heyetleri doğrudan görüşmeye başlamışlar, bu görüşmeler de Türkiye'nin istediği yönde gelişmiş, Uğur Ziyal ve Suriye Siyasi Güvenlik Teşkilatı Bakanı Adnan Bedr el-Hasan başkanlığındaki heyetler arasında 1998 tarihinde yapılan görüşmeler Adana Mutabakatı'nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır.

Adana Mutabakatına göre Suriye, Öcalan'ın imza anı itibarıyla Suriye'de olmadığını ve Suriye'ye gelmesine izin verilmeyeceğini, PKK üyelerinin Suriye'ye girmesine müsaade edilmeyeceğini, imza anı itibarıyla Suriye'de PKK kampı bulunmadığını ve faaliyete geçmesine izin verilmeyeceğini, bu kişilerin isimlerini kapsayan listenin Türkiye verildiğini teyit etmekte; ayrıca, karşılıklı ilkesi çerçevesinde topraklarında Türkiye'nin güvenliğini ve istikrarını hedef alan hiçbir faaliyete izin vermeyeceğini, Suriye'nin PKK'yi terorist bir örgüt olarak tanımış olduğunu ve diğer terorist örgütler yanında topraklarında PKK'ya eğitim, sığınma ve ticari amaçlı faaliyetlerde bulunmak için kamp veya tesis kurma izni vermeyeceğini, ülkesini PKK'nin üçüncü ülkelere geçiş amaçlı transit olarak kullanmasına müsaade etmeyeceğini ve PKK terör örgütü başının topraklarına girmesini önleme amacıyla gerekli tedbirleri alacağını ve sınır kapılarındaki yetkililerine bu yönde talimat vereceğini belirtmektedir(Çelikkol,2015: 90).

Adana Mutabakatının imzalanmasıyla Terör sorunu bu ülkeler arasında sona ermiştir. 2000 yılına gelindiğinde Hafız Esad'ın ölümü Türkiye-Suriye ilişkilerinde yeni bir döneminkapısını açmıştır. Hafız Esad'ın ölmünden sonra yerine geçen oğlu Beşar Esad'ın kısmen de olsa

yenigelişimlere açık olması bu iki devletin ilişkilerinin yavaş ama istikrarlı ilerleyişine olumlu katkı yapmıştır. Fakat yine de Türkiye ve Suriye'nin soğuk barış dönemi yaşadığını söyleyebiliriz. Şöyle ki, Adana Mutabakatı sonrasında Suriye PKK terörüne destek vermemeyi taahhüt etmiş ve bu taahhüdünü bugüne kadar yerine getirmişse de iki ülke arasındaki problemler çözümlenmemiştir. Görünen o ki, Suriye başka sorunlarını çözdüğü ölçüde Hatay ve su sorunu yeniden iki ülke arasında rekabet unsurları olarak su yüzüne çıkacak niteliktedir (Bekir, 2016: 78).

Babasının ölümü üzerine Beşar Esad'ın yönetimi devralması Suriye'de büyük bir heyecan meydana getirmişti. Çünkü halkta onun rejimi özgürleştireceğine dair bir düşünce hakimdi. Beşar Esad'ın oldukça genç oluşu, İngiltere'de 3 yıl eğitim alması, ülkeyi modernleştirmek istemesi, yapıcı eleştirilere izin vereceğini açıkça beyan etmesi, şeffaflık üzerinde ısrar etmesi ve yolsuzlukla mücadele etme isteği Suriye halkını umutlandırmıştı (Muhsin, 2009: 114).

Beşar Esad, babasının ölümü üzerine Suriye'nin içinde bulunduğu gerçeği doğru okumuş, çevresindeki izolasyonu kaldırmak için bölgesel ve uluslararası düzeyde çok yönlü dış politika izlemeyi uygun görmüştür (Bekir,2016: 151).

Beşar Esad döneminde Türkiye ile ikili ilişkiler normalleşmeye başlamıştır. Suriye'nin eski başkanı Hafız Esad'ın cenaze törenine Ahmet Necdet Sezer da katılmış, bu adım Türkiye ve Suriye ilişkilerine katkı sağlayacak bir hareket idi. Türkiye tarafından atılan bu adım Sezer'in ilk resmi yurt dışı ziyaret olması açısından da ayrı bir özellik taşımıştır. Hafız Esad'ın ölümünün ardından Suriye yönetiminin başına geçen oğul Beşar Esad, bu dönemde Türkiye seçime gitmiş ve Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) birinci parti olarak yürütmenin başına

geçmiştir. Her iki ülkede de yönetimlerdeki değişim ilişkilerdeki normalleşme ve yumuşama dönemi beraberinde getirmiştir (Kayabaşı, 2019: 101).

### **1.5 2002-2010 yıllarında Türkiye-Suriye ilişkileri**

Türkiye'nin bu dönemde Suriye'ye açılım isteğinin en belirgin işareti Başbakan Abdullah Gül'ün 4 Ocak 2003 günü Şam'a yaptığı çalışma ziyareti olmuştur. Bu ziyaret daha önce Türkiye'den Şam'a yapılan Başbakan düzeyindeki ziyaretlerden çok farklı olarak ilk kez son derece samimi ve rahat ortamda geçmiş, ilk kez görüşmelerde PKK, terörizmle mücadele ve su paylaşım gibi geçmişte iki ülkeyi birbirinden ayıran gündem maddeleri değil ekonomik işbirliği konusu ön plana çıkmıştır (Çelikkol, 2015: 111).

2004 yılına gelindiğinde Beşar Esad'ın Türkiye'ye ziyarette bulunduğunu görüyoruz. Şunu da söyleye bilirim ki, Beşar ilk yurtdışı ziyaretini Ankara'ya gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretin önem taşımasının sebebi Suriye'nin mustakil olduğundan 2004 yılına kadar Türkiye'ye yapılan ilk resmi ziyaret olmuştur (Kınalıtopuk, 2014: 82).

Beşar Esad'ın Türkiye gerçekleştirdiği bu ziyaret çok olumlu bir atmosfer içinde ve basının büyük ilgisi altında geçti. Beşar Esad'ın hem Cumhurbaşkanı Necdet Sezer hem de Başbakan Tayyip Erdoğan ile görüşmelerinde ekonomik ilişkilerin iki ülke arasındaki daha da geliştirilmesi, iki ülke arasında serbest ticaret anlaşması imzalanması için görüşmelerin hızlandırılması, sınırda yeni gümrük kapıları açılması, iki ülke vatandaşlarına vize kolaylıkları sağlanması gibi önemli kararlar alındı.

Beşer Esad'ın o dönemde çok başarılı olarak nitelenen Türkiye ziyaretinden sonra iki ülke ilişkilerinde yakınlaşma 2011 yılı başına kadar hızlı bir şekilde arttırmaya devam etti. Beşer Esadın ilk Türkiye ziyaretinden sonra geçen bu 6 yıl içinde yapılan karşılıklı çok sayıdaki Cumhurbaşkanı ve Başbakan düzeyindeki ziyaretler ilişkilerin vardığı üst seviyeyi göstermektedir. Başbakan Tayyip Erdoğan Suriye'ye 2004 yılında , daha sonra 2006 yılında bir kez, 2007 yılında bir defa , 2008 yılında üç kere , 2009 yılında iki ve 2010 yılında bir kez Şam ve/veya Halep'e günü birlik kısa ziyaretler gerçekleştirilmiştir.

Karşılıklı ziyaretlerin yapılması ona işaret idi ki, Türkiye ve Suriye her konuda beraber hareket edeceklerdir. Bu karşılıklı ziyaretlerin sonunda güvenlik, iktisadi, ekonomi, ticari, enerji ve ulaşım alanda işbirliği konuları hakkında görüşülmüştür. Bu olumlu dengelilik arap baharında büyük bir karşıtlığa neden olacaktır (Sargı, 2014: 100).

## İKİNCİ BÖLÜM

### ARAP BAHARI'NIN NEDENLERİ VE ETKİLERİ

#### 2.1 Arap Baharı'nın Nedenleri

##### 2.1.1 Siyasi Nedenler

Soğuk savaş sonrası ABD'nin politikalarında bazı değişiklikler meydana gelmiş ve ortadoğu savunulan demokrasi promosyonu (özendirme) politikası etkinliğini göstermeye başlamış olup, özellikle 11 Eylül olayları sonrasında bu politikaların hayata geçirilmesi söz konusu olmuştur. Ancak 2005 yılına gelindiğinde bu politikadan vazgeçilmiştir. Bunun nedeni Irak, Bahreyn, Mısır, Suudi Arabistan, Filistin gibi ülkelerde islamcı partilerin seçimleri kazanması ile birlikte üretilen politikanın ABD'ye maliyetinin fazla olacağı düşüncesi yatmaktadır. Aradan geçen zamanda bölgede istikrarsızlıkların yaşanması ile birlikte demokrasi promosyonu politikasını yeniden uygulamaya koymuş ve Arap Baharı'nın ortaya çıkmasının baş aktörü haline almıştır.

Arap Baharı'nın ortaya çıkması ve yaygınlaşması kapsamında ABD'nin dışında batı dünyasının siyasi desteğinden de söz edilebilir(Özteke, 2015: 31). Batı Avrupa'nın politikalarını yöneten devletler durumundaki İngiltere ve Fransa birer emperyalist güç olarak bölgeyi kontrolleri altına almışlardır. Gerek doğal kaynaklarının, gerekse de insan gücünün belki de en önemlisi kültürel değerlerinin sömürüldüğünü gören insanlar siyaseten bu duruma karşı çıkmak istemişlerse de ihtilâller, dış müdahaleler ile emellerine ulaşamamışlar, yönetimlerde söz sahibi olamamışlar ve sonunda da isyan, gösteri ve günümüzde silahlı mücadele ile tepkilerini ortaya koymuşlardır. Savaş, sömürülen halkların

bilinçlenmesine neden olmuştur ve Avrupalı devletlerin sömürgeleri nezdinde itibar kaybetmesine ardından da bu sömürgelerin birer birer bağımsızlıklarını kazanmalarına yol açmıştır (Aygün, 2015: 11).

### **2.1.2 Ekonomik Nedenler**

Ayaklanmaların perde arkasında ki diğer önemli neden ekonomik geri kalmışlık ve çıkar ilişkileridir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika dünya petrol ve doğalgaz rezervlerinin %54'ünü barındırmaktadır. Libya ve Cezayir gibi doğal kaynak bakımından zengin ülkelerden Avrupa'ya tankerler ve boru hatlarıyla enerji transferi gerçekleşmektedir. Avrupa ülkeleri bu şekilde enerji kaynaklarını çeşitlendirip Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmaktadırlar. Bu sebeple Avrupa, bölgede yaşanan demokratik faaliyetleri desteklememektedir zira yönetime radikal İslamcılarının geçme tehlikesi bulunduğu ve kendilerine karşı olunacağını düşündüklerinden söz konusu diktatörlerle işbirliğine girip bu ülkeleri her alanda kendilerine bağımlı hale getirmeyi tercih etmişlerdir. Arap Baharı'nın temel ekonomik nedenlerinden işsizlik ve yoksulluğun sebepleri olarak; eğitilmiş iş gücünün piyasada uygun iş bulma, ücret ve çalışma bağlamında giderek kötüleşmesi, durgunlaşan iş gücü piyasalarının oluşmasına sebep olduğunu düşünmektedir. Ayrıca, Hükümetlerin refah politikalarından giderek uzaklaşması yaşam standartlarını düşürmüş, ekonominin dengeli ve dışlayıcı olmayan bir kalkınma kapasitesi oluşturmasını engelleyen otoriter rejimler olmuştur (Çerkeşli, 2016: 102).



### **2.1.3 Sosyal Nedenler**

Sosyal olarak sınıf farklılıklarının olduğu, ayrımcılık, rüşvet gibi sosyal adaletsizliklerin bulunduğu, ülkeyi yönetenlerin ve etrafındakilerin lüks yaşam şartlarına karşın toplumun büyük kesiminin ancak hayatını idame ettireceği kadar bir gelire sahip olması artık tahammül edilemez bir hal almış, bunun için insanlar sokaklara dökülmüş, barışçıl olan bu protestolar zamanla şiddete dönüşmüştür. Başa getirilen liderlerin azınlıklardan seçilmiş olmaları toplumun çoğunluğunda rahatsızlık oluşturmuş, yönetimde yeteri kadar temsil edilemediği gibi bir duygu meydana getirmiştir. Ayrıca oluşturulan üst sınıf, yaşadıkları gösterişli hayatları ile tepkilere neden olmuştur. Örneğin Şii ağırlıklı nüfusa sahip Irak'a Sünni liderlerin, Sünni ağırlıklı nüfusa sahip Suriye'ye Nusayri liderlerin gelmesi ya da getirilmesi bu durum için verilebilecek bazı örneklerdir. Şöyle ki; Irak'ın nüfus yapısında Şii Araplar toplam nüfusun %55' i kadardır. Ancak ülkeyi uzun yıllar yöneten Baas Rejimi ve yöneticileri %18,5 olan Sünni Araplardan seçilmiştir. Suriye'de ise nüfusun %74'ü Sünni Arap'tır ancak yine Baas Rejimin uzun süre hâkim olduğu bu ülkede yöneticiler %12 olan Nusayri gruptan seçilmiştir (Aygün, 2015: 21).

## **2.2 Arap Baharı'nın etkileri**

### **2.2.1 Tunus'da Arap Baharı**

Tunus, 1956 yılında bağımsızlığını kazanmasının ardından 1957 yılında Cumhuriyetini ilan etmiştir. Ülkenin başına Habib Burgiba gelerek 1987 yılına kadar görevini sürdürmüştür. Daha sonra cumhurbaşkanlığı koltuğunu Zeynel Abidin bin Ali geçmiştir. Ortalama 11 milyon nüfusa

sahip olan Tunus, homojen bir toplum yapısına sahiptir. Ülkenin genel işsizlik oranı %13 iken genç nüfustaki işsizlik oranı ise %30'lardadır. Aynı zamanda ülke içinde yönetim tarafından baskılar da mevcuttur. Ayrıca ülkenin Devlet Başkanı Bin Ali, ekonomik bazda ülkenin asıl yatırımlarına sahip tekel piyasasını oluşturmuştur(Bülent, 2015: 235).

Arap Baharının kıvılcımını çakan ilk ülke Tunustur. Bu hareket 17 Aralık 2010 yılında Tunus'da Muhammet Boazizi isimli sokak satıcısının kendisini ateşe vermesiyle başlamıştır. İşsiz olan bu genç kardeşinin üniversite masraflarını karşılamak için sokakta sebze satıcılığı yapmaktaydı. Zabıta tarafından rahatsız edilmesinin ardından intihar etmesi ülkede Yasemin devrimini başlattı. Bu olay daha sonra Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da demokrasi hareketlerine ilham verdi.

Tunus zamanla Cumhurbaşkanı ve ailesinin özel alanı haline gelmişti. Daha önce elitler arasında paylaşılan kaynaklar, Ben Ali ve eşi tarafından gittikçe tekelleşti ve özel sektör ağır bir bedel ödedi. Boazizi'nin ölümünün ardından genç göstericiler, ülkenin güneyi ve merkezinde iş, ekonomik fırsatlar, daha iyi eğitim ve sağlık hizmeti için sokaklara çıktılar. Ayaklanmalar hem coğrafi hem de politik bir şekilde yayıldı. Bu durumda sendikalar önemli bir rol oynadılar. Aynı şekilde uydu tv kanalları, Facebook ve Twitter gibi sosyal medya hareketin orta sınıf ve elit gençler arasında yayılmasını sağladı. Diğer bir taraftan da protestoculara karşı şiddet, sosyo ekonomik ve siyasi talepler arasında bağlantı kurulmasına imkan verdi. Cumhurbaşkanı Ben Ali'nin bu protestolarla başa çıkma şekli halkı da ayaklananların tarafına itmiş oldu. Ben Ali'nin desteği dramatik bir şekilde azaldı. İktidar partisi, Cumhurbaşkanı'nın çağrılarına rağmen tek bir rejim taraftarı gösteri bile düzenleyemedi. Benzer bir şekilde, ordu da rejime sadık değildi. Sonuç

olarak ülkede artan bir kızgınlık, sosyal medya aracılığıyla mobilize olan gençler, geleneksel destek kaynaklarını yabancılaştıran zayıflamış bir iktidar vardı. Her bir aşamada, otoritelerin zulmü ve Ben Ali'nin geç kalmış ve tutarsız tepkileri, çoğunlukla doğal gelişen ve lokal bu popüler hareketi kararlı bir ulusal devrime dönüştürdü. Sonunda, 14 Ocak 2011'de Ben Ali ülkeyi terketti (Özyürek, 2016: 24).

Tunus'ta Arap Baharı süreci Ordu'nun halkın yanında yer alması, ülkenin homojen etnik yapısı gibi sebepler sonucu 26 gün gibi kısa bir sürede başarıya ulaşmıştır (Karakoç, 2017: 56).

### **2.2.2 Mısır'da Arap Baharı**

Tunus'tan sonra gösterilerin ilk sıçradığı ülke Mısır olmuştur. Arap ülkeleri, Tunus'ta yaşanan olaylar ile birlikte bir telaşa kapılmıştır. En fazla kaygı duyan rejimler ise Mısır ve Suriye olmuştur. Tunus'un siyasi, sosyolojik ve toplum yapısına baktığımızda en çok Tunus ile benzerlik gösteren ülkeler Mısır ve Suriye'dir. Ayrıca Arap İslam dünyasında yankı uyandırabilecek niteliğe sahip iki ülkedir.

Tunus'ta yaşanan halk ayaklanmalarının ardından "Arap Baharı" dalgasının en büyük halk ayaklanması Mısır'da gerçekleşmiştir. Mısır'da yaşanan halk ayaklanması Arap ve Batı ülkelerinde şok etkisine neden olmuştur. Mısır'da Hüsnü Mübarek 30 yıllık süre zarfında iktidarı tek başına elinde tutuyordu. Mısır'da siyasi ve ekonomik sorunlar baş gösterirken ülke içindeki baskılar, halkı isyana sürüklemesine neden olmuştur. Tunus, Mısır halkına umut olarak görünmüştür. Çanak antenler, Twitter, Facebook gibi sosyal paylaşım ağlarla iletişim

kurmaya çalışan gruplar, örgütlenme eylemini kısa sürede gerçekleştirmiştir.

11 Şubat 2011 tarihinde Hüsnü Mübarek, yaşanan iç ayaklanmanın ardından istifasını açıklamıştır. Görevini ise orduya devrettiğini ifade etmiştir. Mısır Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi anayasayı askıya almıştır. Aynı zamanda parlamentoyu dağıtmıştır. İdeolojik olarak Müslüman Kardeşler Hareketi'ne yakın olan Muhammed Mursi, Mısır'da 12 Haziran 2012 tarihinde seçimle yönetime gelen ilk cumhurbaşkanı olmuştur. Mursi, %51.7 oy oranı ile seçimleri almıştır. 30 Haziran 2012 tarihinde ise ilk kez demokratik yollarla seçilen Mursi, yemin ederek görevine başlamıştır.

Bir senelik iktidarın ardından 3 Temmuz 2013'de ise Mursi kendi atadığı Genel Kurmay Başkanı Sisi tarafından bir askeri darbeye iktidardan indirildi (Yılmaz, 2017: 66).

### **2.2.3 Libya'da Arap Baharı**

Libya, ulus devlet tanımlamasından ziyade 8'e aşkın büyük kabilelere sahip bir devlettir. Nüfusunun büyük çoğunluğunu Araplar oluşturmaktadır. Diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi Libya'nın kendine özgü toplumsal yapısı mevcuttur. Diğer Arap ülkelerinde farklı kılan en önemli özelliği ise Libya'nın çok parçalı kabilelerden oluşmasıdır.

Arap ülkelerinde Arap Baharı domino etkisi ile hızlı yayılma göstermiştir. Tunus'ta başlayan Arap Baharı Mısır'ın ardından Libya'ya da sıçramıştır. Halk ayaklanmaları hızlı bir şekilde ülke içinde yayılmıştır. Libya'da ortalama genç işsiz sayısı %30'ları bulması ve aynı zamanda Kaddafi ve ailesinin zengin yaşantısı Arap Baharı dalgası ile

Libya'da da baş göstermiştir. Arap Baharı'ndan etkilenen ülkelerde ya rejim değişikliğine gidilmiş ya da darbe ile yeni aktörler yönetimlerde rol almıştır. Libya'da yaşanan halk ayaklanmalarının nedenleri Mısır ve Tunus'ta yaşanan nedenler ile benzerlik göstermektedir. Bunların temel sebebi Mısır ve Tunus'ta olduğu gibi Libya'da da ekonominin gerilemesi olmuştur. Bununla beraber işsizlik de baş göstermeye başlamıştır. Libya'nın en büyük ekonomik geliri ise petroldür. Petrolden alınan finansal kaynak yetersiz kalmıştır. İstihdam alanı ise yeteri düzeyde oluşturulmamıştır. Ülke içinde yaşanan bu gibi nedenler Libya gençlerinin sokağa dökülmesine ve ayaklanmasına neden olmuştur. Ayrıca Libya'da Kaddafi ile kabileler arasında hükümette kalma adına çatışmalar yaşanmıştır. Ordu içinde ise söz sahibi olan kabileler ile Kaddafi arasında mücadeleler başlamıştır. Muammer Kaddafi, ordu içinde konuşlanan Kabile askerlerine hiçbir zaman güven duymamıştır.

Kaddafi'nin yönetimi bırakmayışı ve şiddete başvurması zamanla ülkenin bir iç savaşa sürüklenmesine yol açmıştır. Ülkenin yaşadığı iç savaş BM ve NATO gibi uluslararası kurumların dâhil olmasını sağlamıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin 1973 sayılı kararı ile Batı'nın Libya'daki iç savaşa müdahil olmasıyla çatışmalar Kaddafi aleyhine dönmüştür. 17 Mart 2011 tarihinde BM'nin aldığı bu karar doğrultusunda Libya'daki muhalifleri destekleyen NATO güçlerinin yardımıyla, 22 Ağustos 2011'de başkent, Kaddafi taraftarlarından alınmış, 20 Ekim 2011'de Kaddafi'nin Libya halkı tarafından öldürülmesi sonucu Kaddafi dönemi bitmiştir (Karakoç, 2017: 39).

#### **2.2.4 Yemen’de Arap Baharı**

23 milyon nüfusa sahip Yemen, Suudi Arabistan'ın güneyinde, Arap Yarım adasının da Süveyş Kanalı tarafında kalmaktadır. Bu yüzden stratejik önemi çok büyüktür. Tarihi itibariyle diğer Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ile aynı kaderi paylaşmaktadır (Aygün, 2015: 66).

Arap Baharının sıradaki ülkesi Yemen olmuştur. Yemen dünyanın en önemli su yollarından birini kontrol ettiği için özel bir ülkedir ve yaşanan gelişmeler özellikle ABD ve Suudi Arabistan tarafından hem izlenmiş hem etkilenmiştir. Yemen aynı zamanda Arap Baharı sürecinde diktatörünü deviren son ülkedir. Sıradaki ülkeler bu sonuca ulaşamayacaktır. ABD ve Suudi Arabistan, Yemen sürecine müdahil olma gerekçelerini El-Kaide'nin burada etkinliğini arttırabileceği ihtimali olarak gerekçelendirilmişlerdir. Yemen'in üç Büyük aşireti olan Haşhid, Bakil ve Husi aşiretlerinden Husi Aşireti'nin Ali Abdullah Salih'ten desteğini çekmesi ve Suudi Arabistan'a savaş ilan etmesi ABD ve Suudi Arabistan'ın bu ülkeye müdahalesine yol açmış ve ABD Husilere Yemen-Suudi Arabistan sınırında hava harekatı düzenlemiştir. Bu bombardımanda 200 kadar Husi ölmüştür. Suudi Arabistan Husi savaşçılarının İran tarafından eğitildiği iddiasını ısrarla tekrarlamıştır. Yemen'deki olaylar Kasım 2011 tarihinde Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ve Ali Abdullah Salih arasında imzalanan Barış Planı çerçevesinde sona ermiş şubat 2012'de yapılan seçimle Ali Abdullah Salih yerini Mansur Hadi'ye bırakmıştır( Karakoç, 2017: 76)

#### **2.2.5 Bahreyn’de Arap Baharı**

Şubat ortalarında protestolar Bahreyn'e ulaştı. Bahreyn'deki göstericilerin çoğunluğu Şii idi. Talepleri mezhepsel değildi çünkü Şiiler ülkede dini baskı görmüyorlardı. Bahreyn yönetimi, bu ayaklanmaları

İran'dan ilham alınan Şii isyanı olarak tanımladığı için, hükümet yanlısı gösterilerle Sünni İslamcıları harekete geçirdi. Tunus ve Mısır protestolarındaki bütünlük Bahreyn'de yoktu. Aynı zamanda Bahreyn ordusu ve polisi de daha çok Sünni Müslümanlardan oluşuyordu. Yönetim, Şiiilerin politikada hakim olmalarını istemeyen başta Suudi Arabistan olmak üzere körfez ülkelerinin baskısı altındaydı.14 Mart'ta Suudi Arabistan'ın, Birleşik Arap Emirlikleri'nin ve Katar'ın ülkeye asker ve polis göndermesi ile ayaklanmalar kısa sürede bastırıldı(Özyürek, 2016: 119).

### **2.2.6 Diğer Ülkelerde Arap Baharı**

Buraya kadar Tunus, Mısır ve Libya'nın değişmez denen iktidarları değişmiş ve tarihe gömülmüşlerdir. Bu bölümde ise Orta Doğu'nun diğer ülkeleri Fas, Ürdün gibi ülkelerde yaşanan bahar döneminden bahsedeceğiz. Ürdün, Suudi Arabistan, Bahreyn, Fas, Irak, İran, Umman, Kuveyt, Sudan, Moritanya, Cezayir ve Lübnan'da da protesto ve gösteriler olmuş lakin yönetim değişikliklerine sebep olacak kadar olmamıştır.

Libya'daki iç savaştan etkilenen diğer ülkeler sırasında Mali'de yer alıyor. Hükümet, ayaklanmalar ve askeri darbe sonucunda Mart 2012'de devrilmiştir. Bundan güç bulan radikal gruplardan Ansar, Mali de etkinliğini arttırmıştır. Yıllarca baskı altında yaşamaya mecbur kalmış Müslüman Kardeşler, Arap Baharı ile birlikte güç kazanmıştır. Birçok ülkede iktidara gelmişlerdir. Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan'da bunu başaramasalar da, bu ülkeler ciddi şekilde endişelenmiş ve Mısır'dan uzaklaşmışlardır (Akkan, 201: 77).

Katar'da, Arap Baharı etkisi neredeyse hiç görülmemiştir. Toplumun refahı bu tür hadiselerin ortaya çıkmasını önleyecek kadar yüksek

olmuştur. Anayasal monarşi ile yönetildiği ve toplumun değişik kesimlerinden insanlar mecliste temsil edildiği için herkes ülke yönetiminde söz sahibidir anlayışı var olduğu için muhalefet gelişmemiş ve bu süreçte hiç bir toplumsal olay yaşanmamıştır.



## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### Arap Baharı Döneminde Türkiye'nin Suriye Politikası ve Etkileri

#### 3.1 Arap Baharı ile birlikte değişen Türkiye-Suriye ilişkileri

##### 3.1.1 Türkiye'nin Suriye krizine Beşar Esad'li çözüm arayışları (2010-2012)

Arap Baharı'nın Suriye'ye de gelmesi, iktidar karşıtı olan Suriye halkı meydanlara tökülmüştür. Buna karşın Beşar Esad kuvvetleri protestocuları ağır silahlarla, tanklarla, bastırmıştır. Bu olaylar hem dünya kamuoyunun hem de Türkiye'nin tepkisini çekmiştir. Suriye rejiminin izlediği bu tutum ülkenin iç savaşa götürülmesine neden olmuştur. Suriye'nin her yerinde Esad'ın kuvvetleriyle halk çatışır hale gelmiştir. Bu olaylar sonucunda çok sayıda Suriyeli vatandaş ölmüş, bazıları şehirlerini bırakıp kaçmış, bazılarıda işinden olmuştur. Esad rejimi Batılı devletler tarafından vatandaş haklarını bozduğu iddiaları ile baş-baş kalmıştır. Esad'ın halkına karşı bu derece sert tutumu Türkiye tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Türkiye Suriye'de olaylardan kaçanları sahipleneceğinin sinyallerini vermeye başlamıştır.

AKP yönetimi, Türkiye-Suriye ilişkilerinde diyalog yolunun tıkanığını, Suriye güvenlik kuvvetlerinin şiddete devam ettiğini, Suriye'de yaşanan olayların Türkiye'nin iç meselesi olarak değerlendirileceğini ve AKP yönetiminin artık Esad rejimiyle iletişime geçmeyeceğini belirtmesi, siyasi ve ekonomik ilişkilerin kopuşunu hazırlamıştır(Özteke, 2015: 840). Bundan sonra Türkiye ile Esad rejimi arasındaki siyasi temas ve görüşmeler tamamen kesilmiş, Türkiye Esad rejiminin devrilmesini ve Suriye'de Esad'sız bir çözümü isteyen muhalefeti tam olarak desteklemeye başlamıştır.

### 3.1.2 Batı ile ortak çözüm arayışları(2012-2014)

22 Haziran 2012 gününde vazife uçuşu nedeniyle Türk Hava Kuvvetlerine ait RF-4E savaş uçağı Hatay'ın Samandağ'ı ilçesinin güneyinde Akdeniz'in Suriye karasularının 8 mil açığında hava sahasını ihlal etmesi gerekçesiyle düşürülerek içinde bulunan iki subay şehit edilmiştir. Gelişmenin yaşandığı esnada Brezilya yolunda olan Başbakan Erdoğan ziyaretini iptal ederek güvenlik zirvesini toplamıştır. Başbakanlıkta gerçekleştirilen zirvenin iki saat sürmesinin ardından "Türk savaş uçağı Akdeniz'de Suriye tarafından düşürüldü" açıklaması yapılmıştır. Bu açıklamanın ardından Suriye Savunma Bakanlığı da, Suriye karasularının 1 kilometre içerisine girdiği iddia edilen iki uçağı belirleyerek uçaklardan birini düşürdüklerini duyurmuştur. Ayrıca uçakların Türkiye'ye ait olduğunu uçakların birini düşürdükten sonra anlayabildiklerini belirtmişlerdir. Suriye Dışişleri Bakanlığı sözcüsü de "Tanımlanamayan bir hedef vurulmuştur. Saldırgan bir tavır yok" açıklamasında bulunmuştur. Türkiye ise, düşürülen uçağın silahsız olduğunu ve keşif amaçlı uçuş yaptığını iddia etmiştir (Kayabaşı, 2019:77)

Uçak düşürülmesinden sonra Türkiye zaman kaybetmeden uluslararası örgütlerin konuya dikkatini çekmeye çalışmıştır. Türkiye, NATO'nun '4. Madde' çerçevesinde toplaşmağı talep etmiştir. Türkiye böylece haklılığını uluslararası ortamda kanıtlamıştır. (Kınalıtopuk, 2014: 90).

NATO'nun 4. maddesi, üye ülkelerin her hansı birinin güvenliği, bağımsızlığı, toprak bütünlüğü veya sınır bütünlüğü tehlike altına girerse, o halde üye ülkeleri meclise çağırabilmeye fırsat tanımıştır. Bu kapsamda 26 Haziran 2012 tarihinde Suriye'nin Türk savaş uçağını indirmesinin ardından NATO üye ülkelerinin büyükelçilerinden oluşan

konsey Brüksel’de toplanmıştır. Toplantı sonrası açıklamarda bulunan NATO Genel Sekreteri, Türkiye’nin askeri uçağını indiren Suriye’yi bu olayda dolayı en güçlü şekilde kınadıklarını ve “saldırının kabul edilemez” olduğunu ifade etmiştir. Suriye ile yaşanan uçak krizi sonrası Ankara, diplomasiyi kullanarak NATO’yu işlevselleştirmiş, krizi ulusal boyuttan uluslararası boyuta taşımıştır ( Kayabaşı, 2019: 98).

Türkiye saldırı sonrası uçak krizinde izlediğine benzer bir tavırla sorunu uluslararası mercilere taşımıştır. Bu kapsamda NATO ve BM’yi harekete geçirerek uluslararası bir baskı kurmayı amaçlamıştır. Saldırının sonrası oluşan risk ve tehdit karşısında operasyon ihtimalinin kullanılabilceğinden hareketle TSK’nın yabancı ülkelerde görevlendirilmesi hususunda hükümete bir yıl boyunca yetki verilmesi öngören tezkere TBMM’de 320 kabul, 129 ret oyuyla kabul edilmiştir. Türkiye bu politikayı uygularken bir yandan Suriye’yi caydırmak istemiş diğer yandan ise uluslararası tepkilerle karşılaşmak istememiştir. Dolayısıyla Suriye’ye angajman kuralları kapsamında gerçekleştirilen misillemelerde uluslararası hukuka atıfta bulunulmuştur. BM ve NATO Suriye’yi uyararak, Esad yönetiminin Türkiye’den özür dilemesini sağlamıştır.

Diğer bir olay Türkiye ve Suriye arasında diğer bir gelişim, 11 Ekim 2012 gününde ABD’nin askeri kargo istihbaratının haber vermesi durumunda Türk güçleri Rusya’dan kalkış yapan Suriye’ye giden yolcu uçağını Ankara’da indirmiştir. Rusya ve Suriye olaylara tepki gösterse de batılı devletler bu konuda Türkiye’yi desteklediklerini bildirmiştir (Akkan, 2016: 48).

Ankara Aralık 2012’de, Suriye’de ki mevcut durumun Türkiye’nin toprak bütünlüğünü riske soktuğunu ve bu yüzden Patriot füzelerinin

Türkiye’de konuşlandırılması isteğini NATO Genel Sekreteri ile paylaşmıştır. Türkiye’nin yapmış olduğu resmi talebine istinaden NATO, bu sistemin savunma amaçlı olduğunu belirtmişti (Muhsin, 2009: 77).

İki ülke arasında yaşanan olayların en vehimi, Hatay’ın Reyhanlı ilçesinde 11 Mayıs 2013 tarihinde meydana gelen patlamadır. Yapılan açıklamada 5’i çocuk 53 kişinin hayatını kaybettiği ve 155 kişinin de yaralandığı belirtilmiştir. Saldırının Esad yönetimiyle bağlantılı kaynaklar tarafından yapıldığı bir hayli güçlü olsa da Esad rejimi bu iddiaları reddetmiştir. Rejim daha önceki olaylarda olduğu gibi bu olayda da inkâr politikasını kullanmayı sürdürmüştür. Tıpkı 22 Haziran 2012’de Hatay’da düşürülen savaş uçağına “sonradan fark ettik” ya da 3 Ekim 2012’de Şanlıurfa’nın Akçakale ilçesine atılan mermi sonrası “bizden kaynaklı değil” ifadelerinde buldukları gibi bu olayda da aynı tepkiyi vermişlerdir(Kayabaşı, 2019: 106).

Türkiye olaydan sonra ABD yönetimini de yanına çekmek istemiştir. Obama’nı izlediği politika ise Irak ve Afganistan deneyimlerinden sonra ABD, Suriye’ye yönelik bir savaşa girerse sonuçlarının kendi lehine olmayacağı görüşüydü. ABD’nin askeri bir girişimde bulunmayacak olması muhtemelen Esad’a cesaret vermiştir. Esad yönetimi zor günler geçirmiş ancak düşmemiştir. Türkiye için Suriye sorunu günden güne içinden çıkılmaz bir bataklık halini almaya başlamıştır.

23 Mart 2014 tarihinde Suriye'ye ait bir savaş uçağının Türk sınırını ihlal etmesi sonucu düşürüldüğünü, Hatay Valisi bildirmiştir. Recep Tayyip Erdoğan olayla alakalı şu açıklamaları yapmıştır: “*Suriye uçağı sınırımızı ihlal etti. Uçaklarımız kalktı ve Suriye uçağını vurdu.*” Olayla alakalı Doğan Haber Ajansı, pilotun paraşütle atladığını fakat nereye atladığı yönünde bir haber olmadığını açıkladı ( Akkan,2016: 100) .

Suriye uçağını düşürülmesi uzun süre kamuoyunda yer almıştır. Bu uçağın düşürülme sebebi olarak, daha önce Suriye sınırında düşen uçağımıza karşılık misilleme yaptığımız iddiaları vardır. Türkiye düşürülen uçağıyla alakalı itirdiğı prestiji bu yönde geri kazanmasına dair yönelik görüşler vardır. Her ne olursa olsun Suriye sınırı kontrol edilememektedir. Ne Esad, ne Erdoğan bu sınırının güvenliğini sağlayabilmiş değillerdir. Bu sınırda bir sürü terör örgütü kendisine yer bulmuştur.

Bu terör örgütlerinin ilerleyen süreçte Türkiye'ye de zararının olacağı olasıdır. Türkiye kendisini bekleyen bu tehlikeyle yakın zamanda karşı karşıya kalabilir. Suriye'nin kuzeyinde var olan boşluğu IŞİD, El Kaide, El Nusra gibi terör grupları kendine lehlerine yönlendirmeğe ait adımlar atmağa çalışacaktır. Türkiye Esad yönetiminin gitmesini isterken kendisini başka bir terör sorunuyla uğraşırken bulabilir. Türkiye'nin Esad'a yönelik yaptığı hamleler terör gruplarının işine yarayabilir. Esad gittikten sonra Suriye'deki bu hüsranslar son bulacak mı? Suriye ile ilişkiler Esad'tan sonra yine dört yıl öncesine geri dönecek mi? Suriye'nin kuzeyinde Kürt Devleti olacak mı? Türkiye Esad'tan sonra hangi politikayı izleyecek? Bunlar cevap arayan sorulardır. Ancak şu anda bölgede istikrarın sağlanması zor bir ihtimal olarak görülmektedir (Aygün, 2012: 114).

### **3.1.3 Türkiye-Rusya-İran üçgeninde çözüm arayışları (2014-2018)**

2014 sonrası Suriye tam anlamıyla terör sarmalına girmiştir. Oluşan bu terör sarmalının da başını çeken örgüt IŞİD olmuştur. Baskısını, etkinliğini artırabilmek adına dünyanın bazı yerinden çok sayıda militan toplamağı becermiştir. Büyüdükçe katliamlarını büyütmiştir. Kadın, erkek, genç, yaşlı demeden saldırılarda bulunmuştur. Ele geçirdiğı

bölgelerde İslam Dini ile uyuşmayan kanlı terör eylemleri düzenleyerek büyük bir korku ortamı oluşturmuştur. Irak ve Suriye dışında da eylemlerini bölgeye yaymaya başlayan IŞİD Batı'da ve Türkiye'de de terör eylemlerini gerçekleştirmiştir. Bu doğrultuda IŞİD, Suriye'nin kuzeyinde teröre geçit vermek istemeyen Türkiye'yi potansiyel hedef haline gelmiştir.

Süleyman Şah Türbesinin bulunduğu Teşrin barajı gölü kıyısındaki Karakozak köyü ve çevresinin 2014 yılı başlarında IŞİD kontrolüne geçmesi ve daha sonra Kobaniye oldukça yakın olan bölgede IŞİD ile PYD arasında çatışmaların yayılması Türbe ve Türbeyi koruyan askerler için ciddi bir risk yaratmıştır. Ülke sınırları dışındaki tek Türk toprak parçası olan ve 10 dönümlük alanda bulunan Türbe ve karakolun mevcut yerinde tutulmasında karşılaşılan lojistik sorunlar ve daha da önemlisi karakola yapılacak saldırının Türkiye'nin istemediği koşullarda doğrudan Suriye iç savaşının içine çekebilme riskini de dikkata alan Türkiye, 2015 yılı Şubat ayında düzenlediği askeri bir operasyonla Türbeyi ve askeri karakolu tahliye etmek zorunda kalmıştır. Suleyman Şah Türbesinin tahliyesinin uluslararası huku açısından Türkiye için önemli bir sorun yarattığı söylenemez (Çelikkol, 2015: 171).

Türkiye 24 Ağustos 2016 tarihinde Fırat Kalkanı Harekatı'nı başlattığını tüm kamuoyuna belirtti . Bu hareket Birleşmiş Milletlerin 51. Maddesine uygun olarak başlatılmıştı. BM sözleşmesinin 51. maddesi, üye ülkelerden birisine saldırı düzenlenirse , BMGK gereken tedbirleri alıncaya kadar, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak savunma hakkına zarar getirmez fikrine hükmetmektedir. Bu doğrultuda Türkiye meşru müdafaa hakkı kapsamında oluşan Suriyenin tehdit algısını yok etmek üzere harekete geçmiştir.

Türkiye-Suriye sınırında oluşan sorunlar ve bunların Türkiye için yarattığı risklerden dolayı Türkiye'nin Suriye sınırlarına doğru operasyonlar gerçekleştirmesine neden olmuştur. Fırat Kalkanı operasyonunun iki amaç üzerinde şekillendiği bilinmektedir. İlki sınır güvenliğinin sağlanması, ikincisi ise DEAŞ tehdidinin ortadan kaldırılmasına yönelik olmuştur. Operasyona giden süreç içerisinde Türkiye'nin karşılaştığı güvenlik risk ve tehditleri askeri müdahaleyi zorunluluk olarak ortaya çıkarmıştır. Operasyon öncesi DEAŞ, Türkiye'nin büyükşehirleri başta olmak üzere çok sayıda ilini hedef olarak eylemlerde bulunmuş ayrıca sınırda Azez-Cerablus bölgesinin yaklaşık 100 kilometrelik sınır hattını kontrol altına almıştır. Bu sınır üzerinde kurduğu hâkimiyet nedeniyle Kilis başta olmak üzere diğer sınır illeri ve askeri konumları hedef alan eylemleri Türkiye'yi harekete geçirmiştir. Fırat kalkanı harekatı ile; Suriye halkı için güvenli bölge oluşturulmasında önemli bir adım atılmıştır, DEAŞ, Türkiye sınırından tamamen uzaklaştırılmıştır, PYD-YPG'nin Fırat'ın batısı ile doğusu arasında terör koridoru kurması engellenmiştir (Çerkeşli, 2016: 121).

2016 yılında Suriye'de dinmek bilmeyen olaylar karşısında 20 aralıkta Türkiye, İran, Rusya üçlüsü ateşkesin genişletilmesi ve muhalifler arasında barış olması için görüşüldü.

29 mart 2019 tarihinde başkan Binali Yıldırım Fırat Kalkanı hareketinin son bulduğunu ve 2 bin 15 kilometrekare alanı güvence altına aldığını ve orada ÖSO'nun yerleştiğini, hayat normale döndüğünü dile getirdi (Akdemir, 2014: 87).

ABD'nin de PKK-PYD'ye sağladığı destek sahadaki şiddet olaylarını tırmandırarak Türkiye'nin güvenliğini tehdit eder duruma gelmiştir. Oluşan bu tehdit kaygılarının giderilmesine yönelik Türkiye, Afrin

konusunda gereken tedbiri almak üzere harekete geçmiştir. Bu kapsamda Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından, Zeytin Dalı Harekatı başlatılmıştır. Bunun hareketin amacı PKK/PYD-YPG ve DEAŞ'a mensup teröristleri etkisizleştirmek ve bölge halkını baskıdan kurtarmak olmuştur. Operasyonun önceliği ise Türkiye'nin ve bölgenin güvenlik ve istikrarının tesis edilmesine yönelik olmuştur.

Türkiye'nin Zeytin Dalı Harekatındaki başlıca amaçları şu şekilde sıralanabilir;

- Terör unsurlarına destek veren ABD'yi önlemek
- Fırat Kalkanı Harekatı ile tesis edilen güvenliğin devamının sağlamak.
- PKK'nın Doğu Akdeniz'e ulaşmak amacını engellenmek.
- ÖSO birliklerinin kontrolüne 10 bin kilometrekarelik bir alanın girmesini sağlamak.
- Türkiye'nin coğrafi bağını Arap ülkeleriyle kesmek .
- PKK-PYD'nin Amanos Dağları üzerinden Türkiye'ye yönelik sızma girişimlerini sonlandırmak.
- Suriye-Türkiye sınır güvenliğini tesis etmek.
- Terör yapılanmalarının Akdeniz'e açılmasını ve buradanda dünyaya çıkışını engellemek.
- Tel Rıfat ve çevresinde hakimiyet kurularak halkın evlerine tekrar dönmesini sağlamak (Kayabaşı, 2019:105).

Türk Silahlı Kuvvetler ve ÖSO birlikleri iki ay boyunca devam eden operasyonun ardından Afrin kent merkezini kontrol altına almıştır. Harekat sonrası Türkiye'nin tutumu bölgede güvenliğin sağlanması, risk ve tehditlerin minimize edilerek istikrarın tesis edilmesine yönelik olmuştur.



Önümüzdeki dönemde Suriye ve Suriye'nin geleceği Türk dış politikası için öncelikli en önemli konu olmaya devam edecektir. Türkiye'nin Suriye iç savaşını ve kendi güvenliğini doğrudan etkileyecek olması bakımından Suriye'deki gelişmeleri görmemezlikden gelmesi imkanı bulunmamakta, bu çerçevede Suriye'deki gelişmelerin Türkiye için yeni risk ve tehditler yaratmasının engellenmesi önemiyet kazanmaktadır (Çelikkol, 2015: 156).

### **3.2 Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel aktörlerin rolü**

#### **3.2.1 Küresel Aktörler**

##### **3.2.1.1 ABD'nin Suriye Politikası**

2011 yılında Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde cereyan eden Arap Baharı sürecinin Suriye'deki yansımaları kapsamında gerçekleşen halk hareketleri ve takip eden iç savaş, Washington yönetiminin Şam yönetimi ile ilişkilerini tamamen koparmıştır. ABD'nin Suriye iç savaşına yönelik politikası, dönemin küresel ve bölgesel konjonktürü ve bu konjonktürde izlenen dış politika stratejisinden doğrudan etkilenmiştir.

Washington yönetimi, bölge sorunlarına doğrudan müdahil olmadan bölgeyi şekillendirme stratejisi kapsamında, Suriye'deki krizin yönetimi konusunda müttefiklerini teşvik etme ve ülkedeki yerel unsurları kendi politikası doğrultusunda kullanma yoluna gitmiştir. Dolayısıyla, ABD'nin Suriye'deki askeri varlığı, vekalet savaşı aktörlüğü şeklindedir.

Ülkede ayaklanmaların başlamasıyla birlikte Esad rejimine reform çağrılarını yapan, çağrılarını karşılıksız kalınca Esad rejiminin devrilmesi gerektiğini hararetle bir şekilde savunan Obama yönetimi, 2012 yılındaki seçimlere girerken Suriye krizine pasif yaklaşmıştır. Seçimlerden sonraki

dönemde de Washington yönetimi pasif yaklaşıma devam etmiştir. ABD'nin Suriye politikası, bir anlamda da İsrail'in bölgesel güvenliği ile doğrudan ilgili olduğundan, Esad sonrasında katı İsrail karşıtı bir rejimin başa gelme olasılığı, Washington'un Esad'ın devrilmesi tercihindeki hararetini azaltmıştır (Demir, 2018:113).

Zira, dünyanın en büyük silah üreticisi olan ABD'nin en büyük silah şirketlerinin, Arap Baharı sürecinde ve özellikle Suriye iç savaşı süresinde piyasa değerleri ile borsa hisse değerleri birkaç kat artmıştır. Şirketlerin bu büyümeleri, ABD ekonomisini de önemli ölçüde canlandırmıştır. Dolayısıyla, iyi bir silah pazarı konumundaki Suriye'de çatışmaların sürmeye devam etmesinin Washington yönetimi için istenen bir durum olmakla birlikte, iç savaş politikalarının da bu doğrultuda sürdürüleceği yadsınamaz bir gerçektir(Akdemir, 2014: 99).

### **3.2.1.2 Rusya'nın Suriye Politikası**

Suriye krizinde Rusya'yı ele aldığımızda, Rusya'nın Suriye rejiminin yanında yer almış olduğunu ve uluslararası alanda ciddi yardımlarda bulunduğunu görmekteyiz. Sovyetlerin selefi olan Rusya devlet başkanlığına Putin'in gelmesi ve Putin'in aktif bir dış politika izlemesi ilişkileri yeniden canlanmıştır. Enerji ve ekonomi alanlarında Rusya'nın yatırımları başlamış, özellikle Moskova yönetiminin silah, füze ve uçak satışları dikkat çekmiştir. Suriye krizinin patlak vermesi ile de Rus hükümeti tarihsel işbirliği ve menfaatler doğrultusunda Suriye Baas rejimine tam destek vermiştir. Özellikle iç savaşın patlak vermesiyle zor duruma düşen Esad yönetimine askeri anlamda silah yardımı, uluslararası ortamda da BM vetosu gibi yardımlarda bulunulmuştur. Rusya ve Çin'in Birleşmiş Milletlerdeki vetosu kritik bir öneme sahiptir. Bu veto sayesinde Suriye, Libya kaderinden uzaklaştırılmış ve rejimin

ayakta kalması sağlanmıştır. Ayrıca, bu kararıyla Suriye'ye yapılabilecek bir dış müdahaleye sıcak bakmadığını göstermiştir. Rusya hükümetinin kararlı tutumunun arkasında ekonomik çıkarların yanı sıra, Ortadoğu'daki üssünü kaybetmek istememesi yatmaktadır. Esad rejimin yıkılması ile Moskova yönetimi Ortadoğu'daki rekabet alanı kaybedebilir, bundan dolayı rejimin yıkılmasını istememektedir. Sonuç olarak Rusya, Suriye'deki gelişmeleri çok boyutlu analiz etmiş, zaman zaman muhalif gruplarla da görüşerek arabuluculuk yapmaya çalışmış, Suriye'ye dışarıdan gelecek bir müdahaleye sıcak bakmadığını belirtmiş ve Batı'nın insani yardım adı altındaki Suriye manevralarına karşılık Çin ve İran ile işbirliği yaparak Suriye rejiminin yanında yer almıştır (Yılmaz,2015: 51).

### **3.2.1.3 Çin'in Suriye Politikası**

2011 yılında, Arap coğrafyasında başlayarak son olarak Suriye'de cereyan eden ve iç savaşa dönüşen halk hareketleri karşısında, Çin yönetimi pragmatik davranmıştır. 2010 yılından itibaren, küresel piyasada kendisi ile sıkı bir rekabet içinde olan ABD'nin Suriye'deki varlığına karşı çıkmak ve stratejik işbirliği içinde olduğu Rusya'nın bölgedeki varlığını destekleyerek Suriye ile ilgili uluslararası siyasi inisiyatiflerde Moskova yönetimi ile aynı çizgide hareket etmek, Çin'in Suriye krizine karşı tutumunu ifade etmektedir (Demir, 2018: 125).

Diğer bir sebep ise, Ortadoğu'da ekonomik anlamda politikalar üreten Çin, Suriye Krizi'nde Esad hükümetinin yanında yer almayı seçmiştir. Çin hükümetinin Ortadoğu'da askeri bir hareket alanı olmamasına rağmen önemli enerji ve ekonomik bağımlılıkları mevcuttur. Çin'in, Suriye coğrafyasındaki ekonomik ve enerji çıkarları küçük ölçekli olmakla beraber hayati değerler taşımamaktadır. Çin için hayati değerler

taşıyan ekonomik ve enerji çıkarları İran ve Hürmüz boğazı bölgesindedir. Bu anlamda Çin'in Ortadoğu'daki en önemli ortağı, Esad destekçisi olan Tahran yönetimidir. Bundan dolayı Çin, İran ilişkilerine zeval getirebilecek, Suriye politikalarından uzak durmakla beraber İran'ın yanında saf tutmaktadır (Yılmaz, 2015: 111).

### **3.2.2 Bölgesel Aktörler**

#### **3.2.2.1 İran'ın Suriye Politikası**

İran, Arap Baharı süreci Suriye'ye ulaştığında politikasını net olarak belirlemiştir. İran, Suriye'deki Arap Baharı sürecini ABD ve İsrail'in oluşturduğu grubun İran-Suriye ittifakını bozmak amaçlı ortaya çıkardığı bir süreç olarak okumaktadır. Söz konusu nedenle İran, Arap dünyasındaki tek müttefiki olan Suriye rejimini kayıtsız şartsız desteklemek yolunda bir politika benimsemiştir. Çünkü Suriye, İran'ın İsrail'e karşı kurduğu savunma hattının en ileri noktasıdır. İran'a göre Suriye'de rejimin yıkılması veya Suriye'nin güçsüzleşmesi, ABD'nin ve İsrail'in bölgede etkisinin artması demektir. Lübnan'da bulunan Hizbullah, İran'ın İsrail'e karşı en önemli kozudur ve İran Hizbullah'ı Suriye üzerinden desteklemektedir.

İran, Suriye'ye yapılacak bir müdahaleyi kendisine yönelik ileride yapılacak bir müdahalenin habercisi olarak görmektedir. Suriye'de iç savaşın uzun sürmesi İran'ın hedef olarak yeniden gündeme gelmesini geciktirecek ve petrol fiyatlarında meydana gelecek olası bir yükselme İran'a ekonomik kazanımlar sağlayacaktır. İran, Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması söylemini sıklıkla kullanmakta fakat tüm çabalarına rağmen Suriye'nin parçalanması ihtimalini de göz ardı etmeyerek planlar yapmaktadır. Suriye'nin parçalanması durumunda

Akdeniz kıyısında kurulacak bir Nusayri devleti ile İran, Akdeniz'e açılan kapısını muhafaza etmiş olacaktır (Akdemir,2014: 137).

### **3.2.2.2 İsrail'in Suriye Politikası**

İsrail, Suriye meselesinde genel olarak değerlendirildiğinde sürece aktif bir katılım sağlamamaktadır. Suriye'deki kaos ortamından istifade ederek zaman zaman Suriye'ye hava saldırıları düzenleyen İsrail, kendisi için tehdit olarak gördüğü hedefleri imha etmeye çalışmaktadır. Şam'da bulunan ve füze geliştirme çalışmalarının yapıldığı Askeri Teknolojik Araştırmalar Merkezi 6 Mayıs 2013 tarihinde İsrail uçakları tarafından saldırıya uğramıştır. Benzer şekilde 10 Mart 2013 tarihinde Golan bölgesindeki bir askeri üs ve 31 Ekim 2013 tarihinde Lazkiye'de bulunan bir askeri üs İsrail saldırılarına maruz kalmıştır. Kendisini düşman olarak algılayan bir rejimin yıkılması İsrail için istenen bir durum olmasına rağmen, Esad sonrasında gelecek rejimin belirsizliği ve radikal dinci unsurların Suriye yönetimini ele geçirmesi ihtimali İsrail açısından istenen bir durum değildir (Demir, 2018: 115).

İsrail'e göre Suriye'de dört olası senaryonun gerçekleşme ihtimali vardır. Bunlardan birincisine göre, Suriye'de çatışma ve kaos ortamı devam edecek ve Suriye zayıf bir devlet olarak varlığını devam ettirecektir. Bu durumda Suriye'nin devlet olarak İsrail'e karşı tehdit olması beklenmez iken, kontrol altına alınamayan muhaliflerin İsrail'e tehdit olması muhtemeldir. İkinci duruma göre Suriye, etnik ve mezhepsel olarak bölünecektir. Suriye'nin bölünmesi durumunda İsrail'in kurulacak yeni devletlerden herhangi biri veya daha fazlası ile ilişki kurması mümkün görünmektedir. Ayrıca kurulacak yeni devletlerin Suriye kadar güçlü olmasının beklenmemesi nedeniyle İsrail'e tehdit olmayacakları değerlendirilmektedir. Üçüncü durum ise, ülkede isyancıların başarıya

ulaşması ve Beşşar Esad rejiminin ortadan kalkmasıdır. Yeni yönetimin İran ve Hizbullah ile ilişkilerini kesmesi İsrail tarafından istenen bir durum olmakla beraber, radikal dincilerin İsrail'e tehdit olmaya devam edeceği değerlendirilmektedir. Dördüncü durum ise Beşşar Esad yönetiminin ülkedeki isyan hareketini bastırması ve rejimin devam etmesidir. Söz konusu durumda Suriye zayıf devlet olarak varlığını sürdürecektir uzun süre İsrail'e karşı tehdit olamayacak, fakat İran ve Suriye arasında ittifak devam edecektir. İsrail'in yayılmacı politikalarına ve güvenliğinin sağlanmasına hizmet edecek en olası senaryonun, Suriye'nin etnik ve mezhepsel olarak bölünmesi olduğu değerlendirilmektedir (Akdemir, 2014: 110).

### **3.2.2.3 Suudi Arabistan'nın Suriye Politikası**

Suudi Arabistan ve Sünni Arap ülkeleri ise rekabet içinde oldukları Şii yönetimli İran'ın etki alanını daraltmak ve Bahreyn, Yemen gibi Şii nüfuslu ülkelere destek veren İran'a karşı bir misilleme hareketi olarak Esad yönetimine karşı pozisyon almaya çalışmışlardır. Bunun yanı sıra Alevi yönetimli bir Suriye yerine, Sünni yönetimli bir Suriye arzularak, Suriye muhaliflerinin yanında saf tutmuşlardır (Yılmaz, 2014: 154).

Suriye krizine Suudi Arabistan'ın müdahil olması öncelikle Esad rejimine son vermek amacı taşımaktadır. Esad rejiminin son bulması dolaylı olarak bölgede ki İran etkisinin de azalacağı anlamı taşımaktadır. S.Arabistan İran'ı bölgede kendisi için en büyük tehlike olarak görmektedir. Kendi ülkesinde, az sayıda da Şii nüfus olması S.Arabistan'ın İran'a karşı temkinli politikalar izlemeye itmektedir. İran'ın Suriye'de ki muhalif grupların desteklenmesi konusunda da yine, İran'a karşı yönde hareket ettiği görülür. Kısacası Suriye krizinde

S.Arabistan'ın varlığı kendi güvenliğini korumak amacı taşımaktadır  
(Çelikkol, 2015: 289).

## SONUÇ

Suriye en huzurlu dönemini 400 yıl boyunca hâkimiyeti altında kaldığı Osmanlı İmparatorluğu döneminde geçirdiği şüphesizdir. Osmanlı devleti, Suriye bölgesini merkezden gönderdiği yöneticiler vasıtasıyla yüzyıllar boyunca sorunsuz yönetmiştir. Yalnız Osmanlı'nın son döneminde Suriye'de görevlendirdiği Cemal Paşa gibi idarecilerin izlediği yanlış politikalar bölge halklarının Osmanlı'ya karşı tutumunu değiştirmiş, Bugün de Esat rejiminin sahip olduğu Osmanlı-Türk düşmanlığının tohumlarını atmıştır.

1789 Fransız Devrimiyle ortaya çıkan milliyetçilik akımları 20.yy itibariyle coğrafyada hissedilir seviyelere ulaşmış, 1. Dünya Savaşı döneminde Sykes-Picot anlaşması ile bölge'nin Osmanlı hâkimiyetinden çıkmasını tetikleyen unsurlardan birisi olmuştur. Anlaşma gereği bölgede Fransız Manda yönetimi kurulmuş, batılıların bölgeye ihraç ettikleri milliyetçilik fikirleri Fransızların bölgeden çekilmesine sebep olmuştur. Suriye'nin bugünkü durumunu incelerken Osmanlı ve Manda hâkimiyetleri döneminde etkili olan "Arap Milliyetçiliği" olgusunu da dâhil etmek gerekmektedir. Zira günümüz Suriye'si yaklaşık 50 yıldır, gücünü bu kavramdan alan bir partiyle yönetilmektedir.

Bağımsızlık sonrası Suriye'de toplumsal ve siyasal hayatı şekillendiren yine Arap Milliyetçiliği kavramı olmuştur. Baas Partisi, 1970'den sonra Suriye'de etkinliğini artırarak yönetimi ele geçirmiştir. Hafız Esad, şüphesiz parti içinde yetişerek, Suriye ordusunda üst kademelerde görev yaparak ve bir askeri darbeye başa geçmesi Türkiye-Suriye ilişkileri açısından bir dönüm noktası olmuştur.

Laiklik ve Arap Milliyetçiliği kavramlarına Sosyalizmin de eklenmesiyle oluşmuş siyasi bir görüş olan Baas ideolojisi, Hafız Esad döneminde



izlediği politikalarla bölgede ne çıkan ülke olmuştur. Özellikle dış politikada benimsediği çıkar temelli vizyon, istediklerini elde etmek için bölge ülkelere karşı her politikayı uygulatmıştır.

Hafız Esat döneminde Türkiye-Suriye ilişkilerinde Hatay meselesi, su ve terör konuları etkili olmuştur. Hatayı, Suriye'nin bir parçası ve Türkiye'yi de işgalci olarak görmesi, dış politikasını Golan Tepeleri ve Hatay gibi kaybettiği toprakları geri almak üzerine kurması, Fırat ve Dicle Nehirlerinde hak iddia etmesi konularında Türkiye'ye karşı terör kozunu kullanmıştır. PKK terör örgütünün lideri Abdullah calan'a ülkesini aan, Hafız Esad, rgt için istihbarat ve lojistik desteği olmak üzere her imkanı seferber etmiştir. Örgütün 1995 yılında Hatay'da eylemlere başlamasına müteakip Türkiye'nin Suriye politikalarına karşı verdiği sert tepkiyle iki ülke savaşın eşiğine gelmiştir. 1998'te Suriye'yle imzalanan Adana Mutabakatı Türkiye-Suriye ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

2000 yılında Hafız Esat'ın ölmesinin ardından yerine oğlu Beşar Esad'ın geçmesi ve Türkiye'de AK Parti'nin yapılan genel seçimlerde iktidara gelmesi iki ülke ilişkileri açısından ikinci dönüm noktasını teşkil etmektedir. AK Parti'nin dış politika anlayışının şekillenmesinde söz sahibi olan kişi şüphesiz Ahmet Davutoğludur. Davutoğlu, "stratejik derinlik doktrini" kapsamında dış politikada Türkiye'nin "merkez ülke" olma görevini ortaya koymasının yanı sıra "komşularla sıfır sorun" hedefi çerçevesinde", "pro-aktif" ve "ritmik diplomasi" araçlarını kullanarak Türkiye'yi dış politika hedeflerine yönelmesini ifade etmektedir.

Ahmet Davutoğlu'nun çizdiği bu vizyon, AK Parti dış politikasında açık bir şekilde göze çarpmaktadır. "komşularla sıfır sorun" stratejisi

kapsamında Türkiye kısa sürede, komşu devletlerle ekonomik, askeri, siyasi ve diğer konularda yakın ilişkilere girmiştir. Cumhuriyet sonrası Türk dış politikası, dost-düşman ülke ayrımlarının yapıldığı bir dönem olmasına karşın, AK Parti dış politika anlayışında bu görüşün etkisini yitirdiği görülmektedir. AK Parti iktidarı için özellikle Suriye, ilişkilerin düzeltilmesi gereken bir ülke olarak öne çıkmaktadır. Türkiye-Suriye ilişkileri bağlamında AK Parti'nin ilk 8 yılı ikili ilişkiler bakımından en verimli yıllar olmuştur.

2004 yılında Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın Türkiye ziyareti sırasında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması ve Asi Nehri üzerine yapılmaya başlanan dostluk barajı yıllar boyu iki ülke arasında problem olan bir konunun çözümü için yapıcı bir adım niteliğindedir. 2009 yılında yine karşılıklı yapılan ziyaretler kapsamında imzalanan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği anlaşması, Türkiye ve Suriye devletlerinin ekonomi alanında tarihindeki en kapsamlı iş birliği olmuştur.

2010 yılında Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da halkların temel hak ve özgürlükler konularındaki talepleri "Arap Baharı" denilen ayaklanmalara yol açmıştır. Olayların 2011 yılında Suriye'de baş göstermesiyle iki ülke ilişkilerini derinden etkilemiştir. Türkiye olayların başladığı ilk aylarda Suriye'yle olumlu giden ilişkilerine binaen bekle-gör politikası uygulayarak sessizliğini korumuştur. Olayların Suriye'de daha çok şehre yayılma eğilimine girdiği dönemde Türk hükümeti Esad'ı reform yapma konusunda uyarmıştır. Türkiye, Beşar Esad'a reform çağrılarına uyması ve göstericilere uyguladığı sert müdahalelere son vermesi için farklı düzeylerde birçok defa temaslarda bulunmuştur. Beşar Esad'ın göstericilere karşı şiddetini artırması, oluşan muhalefetin silahlı direnişe geçmeleri ülkeyi iç savaşa sürüklemiştir. Bunların dışında savaştan

kaçan yaklaşık 2.500.000 Suriyeli Türkiye'ye sığınmış ve bizim açımızdan büyük bir problem meydana getirmiştir. Barınma, güvenlik, istihdam sorunları yaşayan Suriyeliler, Türkiye'de zor şartlar altında yaşamaya çalışmaktadır. Öyle ki buradaki zor şartlara dayanamayıp Avrupa'ya kaçmaya ve orada rahat bir hayat sürmeye çalışan mültecilerin Ege üzerinden Yunanistan'a kaçarken on binlercesi boğularak hayatını kaybetmiştir.

Türkiye tüm bu yaşanan gelişmeler karşısında iyi ilişkiler geliştirdiği Esad rejimini karşısına alarak, haklı taleplerinde Suriye halkının yanında olmuştur. Buna mukabil, iki ülke arasındaki ilişkiler kopmuş vaziyettedir. Suriye iç savaşının başladığı tarihten bu yana sekiz yıl geçmesine rağmen halen bir çözüm bulunamamıştır.

Suriye'de devam eden durum artık bölgesel bir mesele olmaktan çıkmış, küresel bir mesele olmuştur. Buna sebep olan ise, Suriye'deki iç savaşa İran ve Rusya'nın dâhil olmasıdır. Şuan için rejimin gidip gitmeyeceği halen belirsizliğini korumaktadır fakat devlet terörü işleyen bir rejime tekrar halkın tabi olması beklenemez. Şuan Suriye'deki konjonktür muhtemel bir parçalanmayı işaret etmektedir.

Esad, Suriye krizinin en başından beri görevini sürdürmektedir. İç çatışmaların en yoğunlaştığı dönemde bile, Rusya ve İran destekleriyle sekiz yıldır krizin merkezindeki kişi konumundadır. Esad, görevi ancak arkasında bir destek kalmadığı zaman bırakabilir, bunun için ise Suriye'de adil bir seçim yapılması gerekmektedir.

Suriye'deki taraflardan Rusya ve İran'a göz atacak olursak; Rusya, Sovyetlerden bu zamana Suriye ile yakın ilişkiler yürütmektedir. Ülkede hem ekonomik hem de askeri birçok çıkarları vardır. Akdeniz kıyısındaki Tartus Limanı bunlardan bir tanesidir. Rusya'nın iç savaşa

askeri olarak müdahalesinin en büyük nedeni Suriye’de geçmişten gelen çıkarlarını güvence altına almaktır. Kaldı ki Rusya, eğer erken davranıp müdahale etmeseydi eninde sonunda Batı müdahalesi bölgeye gerçekleşecek ve kendisi bundan zarar görecekti.

İran ise Suriye’yi bir kalkan olarak görmektedir. Başta Amerika olmak üzere, Batı’nın olası tehdidinde Suriye son kale konumundadır. Suriye’nin düşmesi demek en kısa zamanda İran’a sıra geleceği demektir. İran ayrıca, mezhep kartını kullanarak, Şii Hizbullah vasıtasıyla hem Lübnan’da de hem Suriye’de ipleri elinde tutan taraftır. Esad’ın bağlı bulunduğu Nusayrilik, Şii’liğe yakın bir mezhep olmasına karşın sadece mezhep temelli ilişkileri açıklamak olanaksızdır. Bütün bu sebeplerden ötürü, İran ve Rusya desteği Esad üzerinden çekilmediği sürece Esad kalıcıdır.

Suriye iç savaşının şekillenmesine yönelik atılan adımlardan biri de 14 Şubat 2012 Tarihinde Birleşmiş Milletler (BM) tarafından, Esed yönetimine uygulanması istenilen ambargo kararı olmuştur. Ancak Rusya ve Çin dış müdahaleye karşı olduklarını bildirerek ambargo kararını veto etmişlerdir. Böylece Rusya tekrar bu iç savaşın seyrini değiştirmiştir. Suriye iç savaşında gelinen nokta ile yaşanan “Vekâlet Savaşı” boşuna değildir. Bu savaşın temelinde belki de Ortadoğu’da tüm dengeleri değiştirebilecek yer altı kaynaklarına sahip olmasıdır. Birçok aktör bu nedenle kendi payını almak için burada “Vekâlet Savaşı” vermektedir. Böylelikle bu iç savaşın bitirilmesi istenmemektedir. Ancak 15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye’de yaşanan darbe girişimi sonrası Kürt, Türk, Arap, Çerkez, Laz, Alevi ve Sünni ayrımı demeden Türkiye milletinin birlik ve beraberlik içinde ülkenin demokrasi, özgürlük ve adalet adına sokaklara dökülerek darbe girişimine engel olmaları

sonucunda başarıya ulaşılmıştır. Aynı şekilde Suriye’de yaşanan halk ayaklanmalarına da Esed rejimine karşı Türkiye’de olduğu gibi halkın din, etnik ve kimlik ayrımı yapmaksızın birlikte bir millet olgusunu oluşturup rejime karşı güç kazanarak Suriye’de demokratik barışa ulaşılabilirdi. 15 Temmuz Milli İrade örneği çerçevesinde milli bir birlik ve beraberlik var olduğu sürece halkın isteği doğrultusunda olaylar gelişeceğini ve ülkenin kaosa veya iç savaşa sürüklenmesi yerine bir tarih yazmalarına gidilebileceğini söylemek mümkündür.

Son olarak Suriye iç savaşında muhaliflerin ayrık hareket etmesi ve hatta muhalif grupların kendi içlerinde de çatışması sonucunda iç savaş son bulmamış, aksine daha da alevlenmiştir. Ancak Suriye için bir çözüm isteniyorsa ABD ve Rusya bölgede uzlaşmaya gitmek zorundadır. İlk etapta Suriye üzerinde bu iki süper gücün vekâlet savaşını sonlandırması gerektiğidir. Ayrıca Suriye için öne sürülen çözüm önerilerinin sunulması ve uygulanabilirliği bağlamında bölgede model olarak tanınan Türkiyesiz çözüm olabileceği düşünülmemelidir.

Suriye iç savaşı yaşanırken, iç savaşın sonlandırılmasına yönelik bazı adımlar atılmıştır. Arap Birliği Suriye Özel Temsilcisi Kofi Annan ve Birleşmiş Milletler, Esed rejimi ve muhalifler arasında barış anlaşması imzalanması için adım atılmıştır. Ancak başarılı olunamamıştır. Ve ardından Cenevre Görüşmeleri başlatılmıştır. Ancak İran bu görüşmeye davet edilmemiştir. Bir başka çözüm planı ise Çin’den gelmiştir. Çin, iç savaştaki tarafları bir araya getirmek istemiş fakat başarılı olamamıştır.

Suriye iç savaşının bitirmeye yönelik atılan adımlardan Cenevre görüşmelerine destek olarak Ocak 2017’de Astana Görüşmelerine başlanmıştır. Ancak Astana görüşmeleri de somut bir sonuca varılamamıştır. Astana Görüşmeleri, iç savaştan günümüze kadar Esed

rejiminin geleceğinden ziyade çatışmaların nasıl sonlandırılacağı olmuştur. Aynı zamanda çatışmasızlık sürecinin devamlılığının korunması sağlanmaktadır. I. Astana Görüşmesi, Esed ve muhalifleri temsil eden heyetler, doğrudan görüşmeye katılmayacakları bildirmiştir. Görüşmede ateşkesin denetlenmesi için Türkiye, Rusya ve İran tarafından üçlü bir mekanizma kurulması kararı alınmıştır. II. Astana Görüşmesi'nde, denetleme mekanizması masaya taşınmıştır. Ancak bu turda da başarı elde edilememiştir. III. Astana Görüşmesi'nde ise muhalifler görüşmeleri boykot etmiştir. IV. Astana Görüşmesi'nde Mayıs 2017 tarihinde düzenlenmiştir. IV. Astana Görüşmesi, Halep'ten İdlib kentine doğru yola çıkan sivil konvoyuna yönelik gerçekleştirilen hava saldırılarından ve ABD'nin rejime yönelik hava harekâtından olumsuz etkilenmiştir. Bütün bunlara rağmen "çatışmasızlık alanları" kurulması kararı alınmıştır. Temmuz 2017 tarihinde de V. Astana Görüşmeleri yapılmıştır. Bu görüşmelerde çatışmasızlık alanları ile ilgili detaylar için Ortak Çalışma Grubu oluşturuldu.

6 yıldır devam eden Suriye iç savaşının bitirilmek amacıyla Türkiye, Rusya, İran üçlü ittifak oluşturmak için ön görüşmeler olumlu geçmiştir. Ancak Aralık 2016 tarihinde Rusya'nın, Türkiye Büyükelçisi Andrey Karlov'a yönelik düzenlenen suikast ile üçlü ittifakı bozmaya yönelik hamleler gerçekleştirilmiştir. Ancak başarılı olunamamıştır.

Türkiye, Suriye krizinde bundan sonra ki süreçte ilk günlerde ki gibi inisiyatifi ele almalıdır. Türk hükümeti her ne surette olursa olsun, PYD güçlerinin Türkiye'nin güneyinde bir hat boyunca ilerlemesine mani olmalıdır. Aksi durum Türkiye'nin sınırları içinde yürüttüğü terörle mücadele faaliyetlerinde aleyhine sonuçlar doğurmaktadır. İlerleyen süreçte ise PYD Fırat'ın batısına geçmemeli, Afrin kantonuyla

birleşmemelidir. PYD gibi bölücü bir Kürt oluşumun ve IŞİD gibi bir terör örgütünün güney sınırlarımızda hareket alanı bulmasını engellemek adına askeri müdahale bile gündeme gelmelidir. Suriye’de gerçekleşecek olası bölünmede PYD ile aynı sınırları paylaşmamız Türkiye için bir tehdittir. Suriye’deki tabloyu Türkiye kendi lehine çevirmek için bölgede faaliyet gösteren ılımlı muhalif gurupları yoğun bir şekilde desteklemelidir. Türkiye’nin sınır güvenliğini sağlamak amacıyla atacağı her türlü adım, Suriye politikasında hayati ve öncelikli önem arz etmektedir.

## KAYNAKÇA

AKDEMİR, Eray(2014), *Bir Arap Ülkesinde Bahar: Suriye’de Arap Baharı Ve Türkiye’nin Güvenliğine Etkisi*, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

SİNAN Aksin(2011), *Doğuştan Yükseliş Osmanlı Tarihi I (1300-1600)*, Milliyet yayıncılık, İstanbul, ss.113-114

YAVUZ Ercan (2009), *Suriye’nin Osmanlı Yönetimine Giriş ve Bunun Azınlıklar Açısından Önemi*, ATASE yayıncılık, s. 27

ÇELİKKOL, Oğuz(2015), *İçimizdeki Komşu Suriye*, Bilgesam Yayıncılık, İstanbul, s. 11

ŞİRİN AYRANCI, Zişan(2006), *TÜRKİYE - SURIYE İLİSKİLERİ*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir

OPRUKLU, Hüseyin(2006), *Türkiye Suriye ilişkileri (ATATÜRK DÖNEMİ ) 1923 – 1943*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk ilkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir

TİRAŞ, Mehmet(2012), *Hafız Esad Sonrası Türkiye-Suriye İlişkilerinin Güvenlik Politikalarına Etkisi*, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

SEHA L.Meray ve OSMAN Olcay (1979), *Osmanlı İmparatorluğu’nun Çöküş Belgeleri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, s. 75

ÇERKEŞLİ Talha(2016), *2000 Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri ve Arap Baharı*, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul



BALCI Ali (2013), *Türkiye Dış Politikası:İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*, Kadim Yayınları, İstanbul

BEKİR Aksu(2016), *Beşar Esad Döneminde Türkiye Suriye İlişkilerindeki Değişim*, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

KAYABAŞI Yunus(2019), *Suriye İç Savaşında Yerel Aktörlerin Rolü Ve Türkiye'nin Suriye İhtilafına Yaklaşımı (2011-2018)*, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

KINALITOPUK Ömer(2014), *Türkiye Suriye İlişkileri 2002-2014 Dönemi*, Türkiye Suriye İlişkileri 2002-2014 Dönemi, Yüksek Lisans Tezi, Edirne

SARGI İslam(2014), *Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Döneminde Türkiye'nin Irak, İran ve Suriye ile İlişkileri*, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

AYGÜN Selim Semih(2015), *Büyük Ortadoğu Projesi Perspektifinden Arap Baharı Ve Bölgeye Yansımaları*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri

ÖZYÜREK Şeyda(2016), *Arap Baharı Bağlamında Türkiye'nin Orta Doğu Ülkeleriyle İlişkileri*, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Yalova

ÖZTEKE Hasan(2015), *Küreselleşme, Arap Baharı ve Yeni Dünya Düzeni İçerisinde Suriye*, Muğla Sıtkı Koçman üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Muğla

BÜLENT Karaatlı(2015), *Tunus'ta Arap Baharı: Fransa'nın Tunus Yaşamına Etkisi Üzerinden Bir Değerlendirme*, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, İstanbul, s.235

KARAKOÇ Hüseyin Serdar(2017), *Arap Bahari Ve Bahreyn, Atilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

YILMAZ Tuba(2017), *2010 Yilinda Başlayan Siyasi Gelişmeler: Arap Bahari'nin Sonu, Suriye İç Savaşı*, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

AKKAN İbrahim(2016), *Arap Baharı Sonrası Suriye Ve Türk Dış Politikası Açısından Türkiye Suriye İlişkileri*, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

KINALITOPUK Ömer(2014), *Türkiye Suriye İlişkilelri 2002-2014 Dönemi*, Yüksek Lisans Tezi, Edirne

DEMİR Can(2018), *Suriye'de Kara Kışa Dönen Arap Bahari: Küresel Ve Bölgesel Güçlerin Yönetimindeki Vekalet Savaşı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi, Konya

YILMAZ Muhsin(2015), *Suriye Krizi Ekseninde Türkiye-İran İlişkileri*, Atilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

ABUHASAN, Murad (2013), *Arap Baharı Sonrası Suriye'de Yaşanan Gelişmeler Ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri*, T.C. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara, s. 83-87

ARI, Tayyar (2008), *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diploması*, MKM Yayıncılık, Bursa.

GÜRÜN, Kamuran (1983), *Dış İlişkiler ve Türk Politikası: 1939'dan Günümüze Kadar*, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara.